

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

**Tasakaalustatuse ja erapooletuse mõistete
konstrueerimine ja argumenteerimine Eesti
Televisioonile esitatud kaebustes ning nende vastustes**
Bakalaureusetöö (4 AP)

Lennart Komp

Juhendajad:
Raivo Suni M.A
Dotsent Veronika Kalmus

Tartu
2008

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
1. Teoreetilised lähtekohad.....	6
1.1 Objektiivsuse mõiste.....	6
1.2 Tasakaalustatus.....	8
1.3 Erapooletus.....	11
1.4 Kuidas inimesed kallutatust tajuvad.....	13
1.5 Ajakirjandus institutsionaalses lähenemises.....	14
1.6 Tasakaalustatus ja erapooletus avalik-õigusliku ringhäälingu teoorias.....	15
1.7 Kaebuste menetlemise kord.....	18
2. Valim ja meetod.....	19
2.1 Üldkogum.....	19
2.2 Valim.....	20
2.3 Meetod ja uurimisküsimused.....	20
3. Analüüsitulemused.....	25
3.1 Tuiksoo kaasus.....	25
3.2 Mäesoo kaasus.....	33
3.3 Hinsbergi kaasus.....	40
3.4 Luude kaasus.....	47
4. Järeldused ja diskussioon.....	53
4.1 Vastused uurimisküsimustele.....	53
4.1.1 Kuidas on konstrueeritud tasakaalustatuse/erapooletuse mõisted?.....	53
4.1.2 Milline on argumentatsioonistrateegia?.....	55
4.1.3 Kuidas on konstrueeritud kannataja-süüdlane vastasseis?.....	57
4.1.4 Missugused sotsiaalsed ja/või ajaloolised faktorid domineerivad/mõjutavad diskursust?.....	58
4.2 Meetodi kriitika.....	61
5. Kokkuvõte.....	63
6. Summary.....	65
Kasutatud kirjandus.....	67
Lisad.....	69
Lisa 1. Uurimises kasutatud tekstid.....	69
1. Ester Tuiksoo kaebus.....	69
2. Aivar Mäesoo esindajalt vandeadvokaat Indrek Tederilt.....	72
3. Kaebus kodanik Ain Hinsbergilt.....	74
4. Kaebus AS Cleanaway tegevdirektor Argo Luudelt.....	75

Sissejuhatus

Eesti Televisioonilt kui avalik-õiguslikult ringhäälingukanalilt ootab avalikkus kõrgemat kunstilist taset ja ajakirjanduslikku kvaliteeti, mille tõttu on see ka pidevalt kõrgendatud tähelepanu all. Eksimused ja puudujäägid satuvad sageli avaliku arutelu alla ning leiavad kritiseerimist ja vastukaja kommertsmeedias.

Antud bakalaureusetöös on kasutatud nii Eesti Televisiooni (ETV) kui Eesti Rahvusringhäälingu (ERR) mõistet. 2007. aastal jõustunud Eesti Rahvusringhäälingu seadusega lakkas ETV juriidilise eksisteerimast ning see ühendati koos Eesti Raadioga ühtseks ERRiks. ETV on nüüd kanali nimi. Antud töös esinevad nad aga sünonüümsetena, sest kaebused käivad ETV kui kanali saadete kohta.

Avalik-õiguslik ringhäälingu teleprogrammi erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtted on sõnastanud Šein (2001; 2002), mille järgi see juhindub programmi erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtetest, taotledes rahvusvaheliselt tunnustatud demokraatliku ajakirjanduse põhiprintsiipide järgmist. Eesti Televisiooni avalik-õigusliku ringhäälinguna seovad seega sõna-, mõtte- ja väljendusvabadusest tulenevatest õigustest ka kohustused ning sotsiaalne vastutus. Nende põhimõtete *„järgimine üksik- ja sarisaadetes ja programmis tervikuna peab avalik-õiguslikule ringhäälinguorganisatsioonile olema olemuslik ja kohustuslik* (Šein, 2001; 2002).

Käesolev bakalaureusetöö uurib, kuidas on konstrueeritud ja argumenteeritud Eesti Televisioonile laekunud kaebustes ning nende vastustes mõisted tasakaalustatus ja erapooletus. Kuivõrd nendel printsiipidel on mitu tahku ning need kajastuvad erinevates tegevuspõhimõtetes, on oluline näha, millist aspekti peavad tähtsaks kaebuste esitajad, kes on nende printsiipide mitte-järgmist tajunud ning kuidas on neile vastanud Eesti Televisioon, kelle definitsioonile seab suuresti raamid kaebuses esitatud käsitlus.

Kuivõrd kõik kaebused süüdistavad Eesti Televisiooni tasakaalustatuse ja erapooletuse printsiibi rikkumises, on sellega loodud vastasseis kannatanu, kelle suhtes riive on toimunud, ja ETV kui süüdlase vahel. Antud töö üks eesmärke on näha, kuidas selline vastasseis on konstrueeritud ning kuidas see avaldub vastustes. Ühtlasi on töö sihiks leida, millised faktorid diskursust mõjutavad. Eesti Televisiooni tasakaalustatuse ja erapooletuse suhtes on avalikkus olnud ja on jätkuvalt väga tundlik, mis on selle erilist positsiooni arvestades mõistatav.

Diskussioonid selle sõltumatuse üle on avalikkuses kirgi kütnud aastaid ning need tõusevad lainetena ikka ja jälle esile. Viimane suurem laine oli rahvusringhäälingu seaduse menetlemise aegu aastail 2006-2007 või 2002. aastal, kui riigikogus arutleti Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni ühise arengukava üle. Ometi on ETV usaldusväärsus püsinud võrreldes erameediaga kõrgel tasemel.

Rahvusringhäälingu poolt Turu-Uuringute ASilt tellitud Eesti elanike meediateemaline arvamusuuring näitas, et ETV usaldus on eestlaste hulgas muudest institutsioonidest kõrgem (88 %), Eesti Raadio usaldus on 77 %. Võrdluseks eratelekanalid 63 %, trükiajakirjandus 58 % ja eraraadiod 54 %. Ka venekeelse elanikkonna seas on ERi (56 %) ja ETV (52 %) usaldus kõrgem kui eraraadiotel ja – telekanalitel (võrdselt 28 %). Tuleb siiski märkida, et muukeelse elanikkonna vastustes oli suur osa vastusevariandil „ei oska öelda”.

Kõigi Eesti Televisioonile laekunud kaebuste menetlemisega tegeleb aastast 2007 ajakirjanduseetika nõunik, kelle institutsioon loodi samal aastal jõustunud Eesti Rahvusringhäälingu seadusega. Varem vastas kaebustele kas programminõunik või juhatuse esimees. Menetletud kaebusi hakati Eesti Televisiooni koduleheküljel regulaarselt avaldama aastal 2005, mille seast pärineb ka antud bakalaureusetöö valim.

Sama teemat käsitles ka seminaritöö, kus vaatluse all olid ainult kaebused. Bakalaureusetöö kujutab endast selle edasiarendust, kus on analüüsitud ka vastuseid. Kuna võrreldes seminaritööga on tehtud korrektuurid meetodi kasutamises ja

analüüsipeatüki ülesehituses, siis seminaritöö tulemused bakalaureusetöös otseselt ei kajastu.

Bakalaureusetöö esimene peatükk annab ülevaate teoreetilistest lähtekohtadest, kus on avatud mõistete „objektiivsus,” „tasakaalustatus”, „erapooletus” sisu, samuti antud ülevaade avalik-õigusliku ringhäälingu rollidest seoses nende printsiipidega ning kaebuste menetlemise kord ETV-s. Teine peatükk keskendub metodoloogiale, kus on lahti kirjutatud valim, meetod ja uurimisküsimused. Uurimisküsimused on selles peatükis lähtuvalt meetodi (kriitiline diskursusanalüüs), eripärast. Kolmas tutvustab analüüsitulemusi ning neljas neist tulenevaid järeldusi ja diskussiooni. Viiendas ja kuuendas peatükis on kokkuvõtted vastavalt eesti ja inglise keeles.

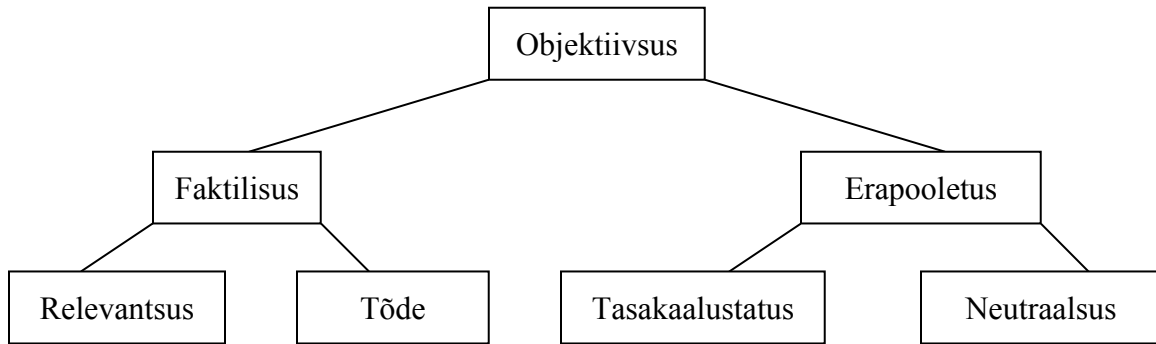
1. Teoreetilised lähtekohad

1.1 Objektiivsuse mõiste

Schudson (1978) kirjutab, et objektiivsus ideaalina tõusis päevakorda pärast Esimest maailmasõda Ameerika Ühendriikides, kui demokraatliku turumajandusliku ühiskonna väärtus ja sisemine loogika sattusid küsimärgi alla ning ajakirjandusliidreid ja sotsiaalteadlasi valdas skeptitsism demokraatia ja seda toetava turu suhtes. Alles siis kerkis päevakorda objektiivsuse ideaal, kui konsensuslikult tunnustatud seletused maailma kohta, mis põhinevad faktide ning hinnangute rangel eraldamisel. „See oli dialektiline vastus demokraatliku turumajandusega ühiskonna kultuurile,“ kirjutab Schudson (1978: 122).

Alates sellest ajast on objektiivsuse mõiste muutunud komplitseeritumaks ning usk sellesse, et puhtalt faktide abil on võimalik tagada objektiivsus, kadunud. See peegeldub ka McQuaili (2004: 450) seletuses: „*Teoreetiliselt vastuoluline uudiste puhul kasutatav mõiste. Tavamõistuse seisukohalt võtab objektiivsus kokku teatava hulga omadusi, mille rakendamise eesmärgiks on saavutada auditooriumi usaldus. Need omadused on faktiline täpsus, kallutatuse puudumine, fakti ja kommentaari lahushoidmine, allikate läbipaistvus, erapooletus. Mõiste vastuolulisuse põhjused tulenevad peamiselt seisukohast, et tõeline objektiivsus on saavutamatu ja eksitav oleks arvata teisiti./.../ Objektiivsuse nõuded võimaldavad mõnede seisukohtade järgi allikate uudistega manipuleerida ja peita kallutatust.*”

Säärane seletus markeerib objektiivsuse haprust ja piiritlematust, mida on märkinud ka mitmed teised seda mõistet puudutanud autorid. Ühe versiooni objektiivsusest ja selle erinevatest elementidest on skematiseerinud Westerstahl (1983), kes võttis aluseks Rootsi ringhäälinguseaduse. Joonis kuvab objektiivsuse komponente ning nende osade omavahelist suhet.

Ühtlasi toob Westerstahl (1983: 407) välja paradoksaalse seisukoha. „*Objektiivsuse standardeid on oluline jälgida sel lihtsal põhjusel, et ei ole ühte, ühist tõe ühiskonna kohta.*”

Suhtelisusele viitab ka Rosengren (1980), kelle järgi peaks uudiste objektiivsuse uurimisel olema rõhk suhtel, täpsemalt reaalsuse (nii hästi, kui seda teatakse) ja uudiste meedia poolt pakutud pildi vahel.

Rosengren kritiseerib Westerstahli mudelit, kuna seal on tõe ja neutraalsuse mõiste pandud üksteisest lahutatud kategooriate alla, samuti ei saa tema hinnangul eraldada relevantsuse ja tasakaalustatuse kriteeriume. Rosengren (1980) pakub samu mõisteid kasutades välja oma, esialgse ja väljaarendamata skeemi.

		Hindamiskriteerium	
		Kognitiivne	Evaluatiivne
Hinnatav väärtus	Sisu, esitlus	Tõde	Neutraalsus
	Valik	Olulisus	Tasakaalustatus

Objektiivsuse kontseptsioon on McNairi (1998) järgi vanim ja senini liberaalse ajakirjanduse legitimeerimise võtmesõna. Tänapäeval peetakse objektiivsust, või püüdu selle poole, ajakirjanduse normaalseks osaks määrani, et oleme selle olemasolust harva teadlikud. Peamisteks objektiivsuse reegliteks on McNairi järgi ebaisikustamine ehk arvamuste ja hinnangute puudumine ning tasakaal, mille püüuks on neutraalsus.

Objektiivsuse teorias üllaid eesmärke peavad aga mitmed autorid reaalsuses võimatuks. McQuail (1992) toob välja objektiivsuse kriitikute neli põhiargumenti. Esiteks sisaldab uudiste valimine subjektiivsust, teiseks kõik sündmused potentsiaalsete uudistena peab asetama mingitesse laiematesse raamidesse, mis lisab neist kirjutamisele hinnangulisust, kolmandaks väljajätmine, vahed ja vaikusehetked teles või raadios, mis on vältimatud, võivad olla paljutähendavad, sisaldades peidetud hinnanguid ja eeldusi. Neljandaks toimub uudisloome aga paratamatult arvukate ja tugevate sisemiste ning välimiste survestajate olemasolul, mis viivad ajakirjanduse tõe vahendamise eesmärgilt eemale. Samuti võib toimetus teadlikult või ebateadlikult objektiivsust mitte soovida.

Lichtenberg (1992) vaidleb aga sellistele seisukohtadele vastu. Lichtenbergi järgi on objektiivsuse võimalikkuse eitamine võrdväärne olukorraga, kus eitatakse, et tõeni on võimalik jõuda. Oma artikli võtab Lichtenberg (1992:230) kokku sõnadega „*püüdes mõista maailma, ei saa me objektiivsuse võimalikkuse ja väärtuse eelduseta*”.

Objektiivsuse lahutamatuks osaks on tasakaalustatus ja erapooletus, mis on ka antud töö keskmes, kuivõrd just need kriteeriumid on Eesti Rahvusringhääling programmi kvaliteeti ja ajakirjanduslikku taset silmas pidades oma töötajate jaoks lahti seletanud ning igapäevatöö juhisteks seadnud.

1.2 Tasakaalustatus

Eesti avalik-õiguslik ringhääling Eesti Rahvusringhääling on tasakaalustatuse ja erapooletuse mõisted oma töötajate jaoks lahti kirjutanud 2001. aastast kehtivas dokumendis „Avalik-õigusliku ringhäälingu programmi erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtted”.

Kokku on erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtted jagatud 14 punkti ning ringhäälingutöötajatele ja avalikkusele arusaadavas keeles lahti kirjutatud.

Tasakaalustatuse ehk käsitlemise mitmekülgsuse printsiip tähendab selle dokumendi järgi, et „ühiskonnaelu küsimuste käsitlemisel tuleb võimalikult täielikult esile tuua kõik antud konkreetse küsimuse (teema, valdkonna, probleemi, protsessi) peamised, olulisemad aspektid, tasandid ja seosed.

Eetriaaja tasakaalu printsiipi rakendatakse neis ERRi saadetes, milles kasutatakse poliitiliste erakondade esindajaid. Oluliste, eriti vastuoluliste sise-, välis-, sotsiaal- ja majanduspoliitiliste küsimuste käsitlemisel peab avalik-õiguslik ringhääling põhimõtteliselt tagama erinevate erakondade esindajatele eraldatava eetriaaja võrdsuse allpool kirjeldatud erisustega. Tegemist on seega tasakaalustatusega, mille vastandmõiste kallutatuse tähendab kõrvalekallet üldisest objektiivsuse mõistest.” (Šein 2001; 2002).

Kallutatuse ehk tasakaalustatuse antitees viitab McQuaili (1992) järgi uudiste ja informatsiooni edastamise puhul süstemaatilisele tendentsile eelistada üht poolt või positsiooni teise üle. See viitab teadlikule kallutatusele. Samas võib esineda ka tahtmatut kallutatust, mille võib tingida näiteks ajakirjaniku allikavalik. Näiteks kui üks spetsialist ei ole parasjagu kättesaadav, pöörduakse teise poole, kes ei pruugi teemaga võrdselt hästi kursis olla või esindab erinevat seisukohta, mis võib temaga vastanduma seatud allika omaga pigem ühtida kui erineda. Nii jääks domineerima erinevate allikate poolt esitatud sarnane seisukoht või vajaka mingi oluline informatsioon. Seda võib pidada juhuslikuks või korrapäratuks kallutatuseks, mille võivad tingida ajakirjanikust mitte-olenevad asjaolud.

McQuaili (1992) järgi on teleuudiste tavapärase formaat kasutada konflikti korral enamasti kahe vastanduva osapoole allikat. Sageli on need ametlikud allikad ehk ametnikud. Kitty (1998) kritiseerib säärast lähenemist, kuna nii konstrueeritakse küll pealtnäha tasakaalustatud situatsioon, ent see oma lihtsustatuse tõttu moonutab reaalsust märgatavalt, luues sellega omakorda tasakaalustamatuse olukorra.

Kallutatuse teleuudistes võib Altheide (1978) järgi jagada neljaks. Poliitiline, ajakirjanduslik, uudislik ja sotsiaalteaduslik. Esimese puhul heidavad rivaalitsevad

poliitilised jõud ette vastaspoole eelistamist. Kumbki pool tunneb, et ajakirjanik eelistab omakasupüüdliselt konkurenti, eirates seda, mis on tegelikult tähtis.

Teisel juhul kerkivad ajakirjanduseetilised konfliktid nagu olukordade lavastamine või eraellu tungimine. Sotsiaalteadlased aga väidavad, et kallutatust põhjustab juba toimetajate ehk „väravavalvurite” olemasolu ning uudiste valik, mis ei anna maailmast adekvaatset pilti. Eelnevad punktid kritiseerivad seda, kuidas uudised võtavad sündmuse kontekstist välja ning ei kajasta „tõelist maailma”. Altheide aga väidab, et teleuudised on iseseisev meedium, mis muudab igapäevamaailma uudistele sobivaks ning on seega aprioorselt kallutatud.

McQuail (1992) viitab Efronile (1971), kes on kallutatuse sõnastanud lähtuvalt poliitikute representeerimisest kui spetsiifilise selektiivse protsessi spetsiifilises poliitilises kontekstis, kus küsimus ei ole mitte objektiivses tões, vaid ühe poliitilise positsiooni või arvamuse eelistamises. Samas viitab McQuail Hofstetteri (1976) uuringule, mis tuvastas nelja tüüpi kallutatust, milleks on valed, moonutused, väärtuste nentimine ja struktuuriline kallutatatus.

Nelja põhilise kallutatuse karakteristiku visualiseerimiseks on McQuail esitanud järgmise tabeli.

	Avatud	Peidetud
Tahtlik	Parteilisus	Propaganda
Tahtmatu	Teadmatu kallutatatus (selektiivsus)	Ideoloogia

Parteilisust saab tuvastada näiteks arvamuskõikude ja ligipääsu, ajalehtede puhul ka juhtkirja või reklaamimüügi järgi. Samas võib kanal olla ka avalikult üht maailmavaadet toetav. Selle kriteeriumi alla käib ka kanali tegevus valimiskampaaniate ajal ning uuriv ajakirjandus, kus faktid ja hinnangud ei pruugi alati olla eristatavad.

Peidetud, kuid tahtlikku kallutatust on raskem tuvastada, kuna selle eesmärk on varjatud. See võib olla esitatud objektiivsete uudiste formaadis, kus allikaks on mõni pressiesindaja ja survegrupp või on tegu „pseudosündmusega”, mille eesmärk on tõmmata tähelepanu.

Samuti spondeeritud saated või saatelõigud. Selle kriteeriumi puhul on suurimaks takistuseks selle identifitseerimine ning süsteemsuse tuvastamine uudistemeedias. Enamasti ei ole propagandistiks kanal, vaid allikad ja sündmused, keda või mida kajastatakse.

Tahtmatu kallutatus viitab teemade, sündmuste ning fookuste valikule, mille süsteemi võib pikemat perioodi analüüsides tuvastada. Neid valikuid ei suudeta enamasti mingite kindlate faktidega põhjendada, põhjuseks nimetatakse varasem kogemus ja „kõhutunne”. Seda soodustavad tööritiinid, toetumine kindlatele allikatele, auditooriumi ootuste eeldamine jne.

Ideoloogia kriteerium on mõneti sarnane propaganda omale, kuna see on peidetud ning tuvastamiseks on tarvis põhjalikku analüüsi. Peidetud ideoloogia ei tähenda ainult järjepidevat eemaldumist neutraalsusest ja täpsusest, vaid sisaldab ka rohkemal või vähemal määral organisatsioonis valitsevat maailmatunnetust ja -vaadet.

1.3 Erapooletus

Erapooletuse ehk võrdsete võimaluste printsiip tähendab avalik-õigusliku ringhäälingu programmi erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtete kontekstis, et *„oluliste ühiskonnaelu küsimuste käsitlemisel tuleb võimalikult täielikult esile tuua igas konkreetses küsimuses ilmnevate seisukohtade ja arvamuste paljusus.*

Võimaluste võrdsus oma seisukohtade ja arvamuste avaldamiseks tuleb tagada ennekõike neile ühiskonnaelu subjektidele, institutsioonidele, erakondadele, professionaalsetele ja sotsiaalsetele gruppidele, kes on ühiskonnas otseselt seotud käsitletava teema, valdkonna, probleemi või protsessiga, osalevad käsitletavas küsimuses otsuste tegemisel või on vahetult antud otsuste objektiks” (Šein 2001; 2002).

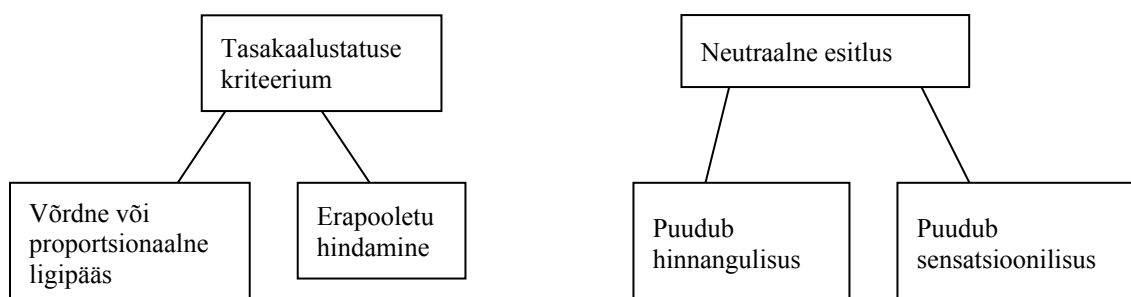
Sellest lähtuvalt võib kõnelda tasakaalustatusest kitsamas tähenduses, ühe osisena erapooletuse üldmõiste all. Vastava hierarhilise mudeli koostas Westerstahl (1983), mida on modifitseerinud Rosengren (1980) (vt. mõlemat ülalt).

Westerstahli (1983) ja Rosengreni (1980) järgi võib erapooletuse lähtuvalt selle hinnangulisest iseloomust jagada tasakaalustatuseks ja neutraalsuseks. Esimese puhul on oluline valik ja tasakaal, teisel aga presenteerimise viis.

McQuaili (1992) järgi on põhiliseks erapooletuse uurimisteenaks, kas uudistekstid kalduvad vastuolulise teema puhul süsteemselt eelistama üht poolt teisele või mitte. Säärane eelistamise puhul suunaks kommunikaator retsipienti pidevalt ühe suunas, mis muudaks tema arusaamu.

Erapooletus nõuab McQuaili järgi reporterilt või tervelt uudisteorganisatsioonilt distantsi hoidmist ning poole valimise vältimist. Kõrvalekalded sellest on üldise konsensususe küsimus, näiteks ei eelda Läänemaailmas ilmselt keegi, et tragöödiate puhul nagu terroriaktid, jääks reporter klassikalises mõttes erapooletuks ning jätaks poole valimata. Erapooletuse dimensioonid on McQuail visualiseerinud järgmiselt.

ERAPOOLETUS

Erapooletuse ehk võrdsete võimaluste printsiip tähendab, et oluliste ühiskonnaelu küsimuste käsitlemisel tuleb võimalikult täielikult esile tuua igas konkreetses küsimuses ilmnevate seisukohtade ja arvamuste paljus.

1.4 Kuidas inimesed kallutatust tajuvad

Objektiivsus tähendab nii tasakaalustatuse kui erapooletuse mõttes suhtelisust. Evelandi ja Shahi (2003) uuringu tulemused kinnitasid, et kui inimesed kallutatust tajuvad, siis seda enese arusaamade vastu. Eriti teravalt tajutakse seda juhul, kui ollakse vastava teemaga ise lähedalt seotud (nt. poliitikud).

Nagu selgub ka analüüsivatest kaebustest, tajutakse tasakaalustatuse ja erapooletuse printsiibi vastu eksimist, kui mängus on inimese isiklikud huvid, mis saavad kahjustada. See viib aga konfliktini, kus kaebaja seisab oma kasu ja heaolu eest, sellele vastaja ehk ETV, enda eest. Kuivõrd neljal juhtumil kolmest ei ole kaebusele vastajaks formaalselt sõltumatu ajakirjanduseetika nõunik, vaid ETV töötaja, kas juhatuse esimehe või programminõuniku näol, tekibki kahe huvitatud osapoole vastasseis.

Inimeste meedia poolt konstrueeritud reaalsuse tajumist mõjutab Evelandi ja Shahi uuringu järgi kolm peamist aspekti: 1) meediakeskkonnas olevad kallutatusele viitavad märksõnad; 2) indiviidi ideoloogilised kalduvused ning parteilisus (mitte ainult erakonda kuulumine, vaid ka mõne toetamine); 3) ideoloogiline sarnasus või erinevus poliitilise diskussiooni partnerite suhtes (Eveland ja Shah, 2003).

Eveland ja Shah märgivad, et poliitiline enesemääramine tähendab aga ohtu erapooletuse ja tasakaalustatuse tajumise neutraalsusele, kuna ümbritsetakse end sarnaste maailmavaadetega inimestega, kes ka meedia objektiivsust vastavalt tajuvad.

Autorid viitavad Vallone et al. (1985) ja Perloff (1989) uuringutele, mis tuvastasid „vaenuliku meedia fenomeni”. Nimetatud uurimustes koostasid teadlased võimalikult neutraalsed tekstid, mida erakondadega mitte-seotud inimesed tajusid erapooletuina, ent mingi poliitilise vaate või parteiga seotud inimesed tõlgendasid vastaspoole suhtes kaldu. See aga viitab tendentsile, et poliitiliselt aktiivsete inimeste jaoks on meedia apriorselt ebaobjektiivne.

Uudiste kallutatuse hindamiseks peab inimestel olema ettekujutus, mis ei ole kallutatud. Nende kriteeriumide kujundamisel mängib suurt rolli omavaheline suhtlus ning info, mis selles liigub. Eveland ja Shahi (2003) uuringu järgi vestleme me nendega, kellega me suurema tõenäosusega nõustume, olgu see siis tahtlik või strukturealne (inimesed kipuvad end pigem seostama endasarnastega, olgu siis vanuse, rassi või sotsiaalse staatuse järgi).

Niisiis domineerib neis vestlustes sarnane arusaam, millele vastanduvat enamasti ei ole. Seda toetab hirm grupist välja jääda, ehk praktikasse rakendub Noelle-Neumanni vaikuse spiraali teooria ehk inimesed ei taha jääda vähemusse ning grupist välja langeda, mille tõttu eelistavad omaks võtta domineeriva seisukoha.

1.5 Ajakirjandus institutsionaalses lähenemises

Meedia ja uudisloome puhul kõneldakse enamasti kolmest põhilisest suunast, Schudson (1992) kirjeldab neid järgmiselt. Esiteks poliitökonoomia, mis seob uudisloome protsessi tulemuse uudiseorganisatsiooni majandusliku struktuuriga. Selle lähenemise järgi, olgu tegu kasumit taotleva erameediaga või riigi kontrolli all oleva ettevõttega, toimib kooskõla, mis toodab konservatiivseid, süsteemi säilitavaid uudiseid.

Teine, harva kaugele arendatav suund on kulturooloogiline või antropoloogiline lähenemine, mis rõhutab laiema kultuuriliste sümbolite süsteemi piiravat jõudu seda vaatamata organisatsiooniliste või professionaalsete rutiinide detailidele.

Antud töös on kasutatud uudisloome sotsiaalse organisatsiooni mudelit, mida Schudson nimetab sotsioloogia peavoolus kasutatavaks. Siin on keskmes ameti sotsioloogia ning ametialane ideoloogia. „*Erinevalt poliitökonoomia perspektiivist, võtab see lähenemine peamiseks probleemiks mõista ajakirjandust liberaalses ühiskonnas kui ajakirjaniku tunnustatud autonoomiat ja otsustusjõudu*” (Schudson 1992: 143). See lähenemine üritab mõista, kuidas ajakirjanike jõupingutusi nende ametipostil piiravad organisatsioonilised ning ametist tulenevad rutiinid ja eeskirjad.

Schudson viitab Mototchile ja Lesterile (1974), kelle järgi on väär võrrelda uudiseid reaalsusega ning ühtimatus tembeldada kallutatuseks, vaid tuleb otsida põhjuseid, miks eelistatakse konstrueerida ühe reaalsuse asemel teine. Nende järgi „*loovad uudised reaalsuse, mis on hetkel võimul olevate jõudude poliitiline töö*”. Veel viitab Schudson Fishmanile (1980), kelle uurimuse järgi on ajakirjanikud häälestatud suhtlusele bürokraatidega, kes on stabiilsed allikad ning „aitavad” sündmusi tuvastada. Kuna ajakirjanikutöö seisneb suures osas allikatega suhtlemises, siis loob see pinnase tasakaalustamatuseks, kuna allikad on enamasti ametnikud ning seeläbi presenteeritakse „reaalsust” ühekülgsest. Selliseks teguviisiks sunnib aga organisatsioon, kus ajakirjanik töötab, kuna aega on alati vähe.

1.6 Tasakaalustatus ja erapooletus avalik-õigusliku ringhäälingu teoorias

Antud töö puhul on kõrvale jäetud avalik-õigusliku ringhäälingu defineerimine, vaid tähelepanu on tasakaalustatuse ja erapooletusega seotud kriteeriumidel.

Jõesaar (2005) viitab Euroopa Liidu Amsterdami protokollile, „*mis sätestab, et avalik-õigusliku ringhäälingu defineerimisel tuleb liikmesriikidel lähtuda demokraatia tagamise ning ühiskonna ja kultuuri pluralismi vajaduste eeldustest. Seda tingimust loetakse avalik-õigusliku ringhäälingu definitsiooniks laiemas mõttes*”.

EUMAPi 2005. aastal avaldatud uuringuraporti järgi peavad enamikes Euroopa riikides avalik-õiguslikud ringhäälingud täitma järgmisi kriteeriume:

- Edestada sõltumatut, täpset, erapooletut, tasakaalustatud ja objektiivseid uudiseid ning informatsiooni;
- Kindlustada programmi ja vaatenurkade erisugusus;
- Programm peab proportsionaalsel määral sisaldama uudiseid, kultuuri, kunsti, hariduse, vähemustele suunatud, usulise, laste ja meelelahutusprogramme;
- Toetada ja edendada kultuuri ja väärtuseid;
- Toota ja edastada saateid, mis on olulised riigi kõikide piirkondade jaoks;

- Pakkuda tasuta eetriaega avalikku huvi teenivatele teadetele nagu tervishoid, liiklusohutus ja pakilised teadaanded riigivõimudelt.

Jõesaar (2005) viitab nn Peacocki Komitee uurimusele, mille kutsus 1985. aastal ellu avalik-õiguslikku ringhäälingusse kriitiliselt suhtunud toonane Ühendkuningriikide peaminister Margaret Thatcher. Eesmärgiks oli BBC rolli ja finantseerimise tõhustamise võimaluste uurimine.

Peacock'i Komitee koostas ka loetelu tunnustest, mis teevad ringhäälingust avalik-õigusliku ringhäälingu:

- a) geograafiline universaalsus (geographic universality): programmid peavad olema kättesaadavad üle kogu maa;
- b) kõigi huvide ja maitsete teenindamine (catering for all interests and tastes);
- c) vähemuste huvide rahuldamine (catering for minorities);
- d) rahvusliku ja ühiskonna identiteedi eest hoolimine (concern for national identity and community);
- e) sõltumatus valitusest ja varjatud huvidest (detachment from vested interests and government);
- f) rahastamine otse kasutajate poolt;
- g) keskendumine kvaliteetsele programmile;
- h) programmitegijate eneseregulatsioonile toetuv liberaliseerumine - seaduste asemel juhised (guidelines).

McQuail (2004: 141) on avalik-õigusliku ringhäälingu peamised eesmärgid sõnastanud järgmiselt:

- Universaalne geograafiline katvus (nii ülekanne kui vastuvõtu osas);
- Mitmekesine programm lähtuvalt kõigist peamistest maitsetest, huvidest ja vajadustest; kogu arvamuste ja veendumuste spektri kajastamine;
- Saated vähemuse jaoks;
- Huvitumine rahvuslikust kultuurist, keelest ja identiteedist;

- Poliitilise süsteemi vajaduste arvestamine; põhimõtteline tasakaalus ja erapooletus konfliktiküsimustes;
- Erineval viisil defineeritud kvaliteedi hoolikas jälgimine.

Nii EUMAPI, Peacocki Komitee kui McQuaili esitatud eesmärkide ja tegutsemispõhimõtete loetelus on tasakaalustatus ja erapooletus toodud välja eraldi alapunktidenä, mis rõhutab nende tähtsust avalik-õigusliku ringhäälingu või ka laiemalt avalik-õigusliku meedia puhul.

Tasakaalustatuse ja erapooletuse vaim kumab läbi ka teistest eesmärkidest ja tegevuspõhimõtetest. Näiteks kindlustada programmi ja vaatenurkade erisugusus; kõigi huvide ja maitsete teenindamine; vähemuste huvide rahuldamine; sõltumatus valitsusest ja varjatud huvidest; mitmekesine programm lähtuvalt kõigist peamistest maitsetest, huvidest ja vajadustest, kogu arvamuste ja veendumuste spektri kajastamine. Ühtlasi võib siia alla nimetada ka erinevad kvaliteedinõuete kriteeriumid.

Avaliku huvi teenimisel on tasakaalustatuse ja erapooletuse printsiip seega üks peamisi tegevuspõhimõtteid ja eesmarke. Materjali objektiivne esitamine ning arvamuste paljususe tagamine on aga tundlik teema ning avalik-õiguslik üle maailma, ka ETV, on seetõttu avalikkuse kõrgendatud tähelepanu all, mis tihtilugu enesega ka kriitikat kaasa toob. Eetria ja kui ressursi piiratus seab ajakirjanikele piirid, mis ei luba teemasid ammendava põhjalikkusega käsitleda, mille tõttu kellegi seisukoht paratamatult uudisloost välja jääb.

Samas ei ole ainult uudised ja publitsistika valdkond, mis tasakaalustatust ja erapooletust nõuab. Programm peab samuti esitama võimalikult erinevaid sündmusi ja mitmekesist ühiskonnakäsitlust, mis näiteks avaldub ülalsiteeritud Euroopa Liidu Amsterdami protokollis.

1.7 Kaebuste menetlemise kord

Eesti Televisioon on oma programmi ja sisu puudutavate kaebustega põhjalikumalt tegelenud alates aastast 2005, mil kaebusi koos lahenditega hakati avaldama oma kodulehel (www.etv.ee) vastavas teemakastis. Nendega menetlemisega on tegelenud tegeles ETV programminõustajana ametis olnud Raivo Suni, samuti Eesti Televisiooni juhatuse esimees.

Aastast 2007 tegeleb kõigi Eesti Rahvusringhäälingule laekunud kaebustega eetikanõunik, kelle institutsioon loodi 2007. aastal kehtima hakanud Eesti Rahvusringhäälingu seadusega. Enne seda olid kaebused programminõustaja või juhatuse esimehe ameti üks osa. Seaduse järgi jälgib „*eetikanõunik Rahvusringhäälingu tegevuse vastavust ajakirjanduse kutse-etikale ja tavadele, vaatab läbi Rahvusringhäälingu saate või programmi sisu kohta esitatud vastulauseid ja vaidlustusi ning jälgib programmi tasakaalustatust*”.

Eesti Televisiooni kodulehe järgi on kaebus kriitiline tähelepanek saadete ajakirjandusliku ja tehnilise kvaliteedi kohta. Kaebuse võib esitada juhul, kui: a) saade on erapoolik ja kallutatud; b) saate külaline või allikas on asetatud põhjendamatult halba valgusesse; c) ajakirjanik eksib faktivigade vastu ning esitab vägivaldseid seoseid, millel ei ole kokkupuudet tegelikkusega; d) saates reklaamitakse varjatult mõnda toodet või teenust; e) saates kasutatav keel on vigane.

„Samuti käsitleme kaebusena osutusi igasugustele teistele puudustele, mis hakkavad silma ETV ekraanilt. Me eeldame, et kaebus on mõistlik ja juhatab meid vigadele, mida tulevikus vältides saame parandada kogu Eesti Televisiooni kvaliteeti.”

Lahendused avaldatakse ETV kodulehel rubriigis „Kaebused”, tähtsamatest otsustest teavitatakse meedia vahendusel. Juhul, kui kaebuse lahend ei rahulda selle esitajat, võib pöörduda Pressinõukogu poole.

2. Valim ja meetod

2.1 Üldkogum

Vaatluse all on kaebused, mis on esitatud vahemikus 2005-2007 otse Eesti Televisioonile ning saanud ka vastuse. Kaebused on kättesaadavad ETV kodulehel (www.etv.ee).

ETV kodulehel on sellest perioodist kättesaadavad 18 kaebust, neist kaks on suunatud Pressinõukogule. Töö käigus selgus, et menetlemisse ei ole jõudnud kõik kaebused ega märkused. Mõned neist on liikunud n-ö mitteametlikke kanaleid pidi (otsesuhtlus esitaja ja vastuvõtja vahel), jäänud toppama nt sekretäri juurde (televaatajate ja raadiokuulajate telefonikõned) või on nendega tegeletud, aga ei ole avaldatud (televaatajate ja raadiokuulajate märkused, millega on eetikanõunik küll tegelenud, ent jätnud lahendi sisevõrku).

Samuti ei anna ammendavat ülevaadet ka ETV ametliku kirjavahetuse register, kus 2005. aastast leiab viis märget saabunud kaebuste kohta, neist kolm ETV kodulehe kaebuste alajaotuses ei kajastu, ometi võib kodulehelt 2005. aasta kohta leida 12 kaebust koos lahenditega. 2006. aasta kirjavahetuseregister ei olnud aga töö kirjutamise hetkel veel täielik.

2007. aastast on vastustega kaebusi kodulehel avaldatud kaks, samuti sisevõrgus, kus lisaks eetikanõuniku oma tähelepanekud ja memod. Töö autorile on teada, et eetikanõunikuni on jõudnud teisigi pretensioone, mis on teatavaks võetud ning otsese vajaduse puudumisel vastamata jäetud.

Neid tingimusi arvesse võttes ongi antud töö üldkogumiks 18 kaebust, mis on kõigile Eesti Televisiooni kodulehel kättesaadavad.

2.2 Valim

Antud bakalaureusetöö valimisse kuulub neli kaebust koos neile antud vastustega, mis on Eesti Televisiooni saadete kohta esitatud aastail 2005 kuni 2007. Kokku kuulub valimisse seega kaheksa teksti.

Sellest vahemikust on tekstid valitud seetõttu, et 2005. aastal hakati ETV-s vaatajate kaebustega tegelema süsteemselt ning lahendeid kodulehel avaldama. Kõik kaebused sisaldavad otsesõnu või kaude pretensioone tasakaalustatuse ja/või erapooletuse printsiibi rikkumise kohta, mis on ka peamine valiku kriteerium.

Valimis on Riigikogu liikme Ester Tuiksoo kaebus saate „Aeg Luubis” kohta (17. oktoober 2007), kaebus Aivar Mäesoo esindajalt vandeadvokaat Indrek Tederilt „Aktuaalse Kaamera” uudislõigu kohta (22. august 2006), Ain Hinsbergilt saate „Terevisioon” kohta (1. märts 2005) ja kaebus AS Cleanaway tegevdirektor Argo Luudelt ETV saadete kallutatuse kohta (2. september 2005).

Seminaritöö (Komp 2008), kus analüüsimise all oli viis kaebust, näitas et analüüsi tulemusena tekkiv tekstimassiiv on väga suur ning selle mahutamise töö piiridesse on keeruline. Bakalaureusetöös on kokku kaheksa teksti esialgu kavandatud kümne asemel, mis mahu seisukohalt oli õige otsus. Teine aspekt, miks üks kaebus välja jäi, oli et see oli esitatud Avaliku Sõna Nõukogule, mis võimaldanuks küll kaebuse analüüsi, ent ASNi vastus ei oleks sobinud antud töösse, sest ei olnud esitatud ETV poolt.

2.3 Meetod ja uurimisküsimused

Antud bakalaureusetöö ülesanne on välja selgitada, kuidas tekstides konstrueeritakse tasakaalustatuse ja erapooletuse mõisted, kuidas on tekst argumenteeritud, kuidas on konstrueeritud süüdlase ja kannataja vastasseis ning millised tegurid mõjutavad diskursust. Meetodi kasutamisel on lähtutud Faircloughi kriitilise diskursusanalüüsi juhendist ning argumentatsioonianalüüsi skeemidest, mille on esitanud van Eemeren et al (1997).

Teun A. van Dijk (2005: 230) järgi saavad sotsiaalsed agendid diskursuse sees ja kaudu formuleerida üldiseid järeldusi, „*mis põhinevad suurel kogemuste ja tähelepanekute hulgal. Diskursus suudab kirjeldada olnud ja tulevasti sündmusi, st neid kirjeldada ja ette kirjutada. Diskursus saab kirjeldada tegusid ja uskumusi konkreetse ja üldistuse mis tahes tasandil.*”

Mõistet „diskursus” kasutades vaatleb Fairclough (1999) keelekasutust kui sotsiaalset praktikat, mitte kui puhtalt individuaalset tegevust või reaktsiooni situatsiooniliste muutujate suhtes. „*Diskursus pole ainult maailma representeerimise, vaid tegelikkuse tähtsustamise, moodustumise ja arendamise viis*” (Fairclough 1999: 64).

Titcher et al. (2000) defineerivad diskursuse kui sotsiaalse käitumise vormi. Kriitiline diskursusanalüüs on seejuures sotsiaalteaduslik distsipliin, mis teeb sotsiaalse käitumise huvid nähtavaks ning eelistab oma avastusi rakendada praktiliste küsimustega. „*Diskursusanalüüs tähendab /.../ konkreetse keelekasutuse ja laiemate sotsiaalsete ning kultuuriliste struktuuride vaheliste suhete analüüsi.*” (Titcher 2000: 149).

Faircloughi (1989) järgi on kolm diskursuse elementi tekst, interaktsioon ja sotsiaalne kontekst. Tekstianalüüsi on vaja kasutada selleks, et näha, kuidas diskursiivsed protsessid käituvad keeleliselt erinevates tekstides. See võimaldab näha, kuidas teemasid esitakse, milline on teksti modaalsus ja sõnastus (Fairclough 1999).

Argumentatsiooni defineerib van Eemeren et al (1997) kui viisi, mis kasutab keelt, et õigustada või kummutada mingit seisukohta eesmärgiga kindlustada arvamuste üksmeel. Argumentatsioonianalüüs keskendub nende järgi enamasti ühele kahest objektist: 1) interaktsioon, kus osaleb kaks või enam inimest, kes argumenteerivad enda seisukohtade kaitseks diskussioonides või debattides; 2) tekstid (kõned või juhtkirjad jne, kus inimesed väidavad ja põhjendavad midagi. Antud töö puhul tuleb kõne alla teine variant, kus üks pool väidab, et on rikutud tasakaalustatuse ja erapooletuse printsiipi ning teine pool vastab sellele omapoolse nägemusega.

Vastasseisu konstrueerimise seisukohalt on oluline modaalverbide ja asesõnade kasutamine. „*Vähe on sõnu, mis on sotsiaalselt ja ideoloogiliselt niivõrd „laetud” kui lihtne „meie”* (van Dijk 2005: 242). „*Modaalsus on diskursuses ristumiskohaks, kus saavad kokku maailma mõtestamine ja sotsiaalsete suhete sätestamine.* (Fairclough 1999: 160)

Van Eemeren et al (1997) viitavad Jacksonile ja Jacobsile (1980), kelle järgi nähakse argumentatsiooni pragma-dialektilises maailmavaates diskursuse meetodina selle eneseregulatsiooni tarbeks. See on justkui remondimehhanism ja selle eesmärk on tuvastada ning lahendada eriarvamused. „*Teisisõnu konkreetne argument muudetakse suhteliseks ja asetatakse laiemasse diskursuse konteksti, mis juhib analüüsi, defineerides, mis on kaalul*” (van Eemeren et al 1997).

Argumentatsioonianalüüsis kesksel kohal teha kindlaks põhiväide ning selgitada, milline on selle alus ja õigustus. Sellest tulenevalt detailsemalt analüüsida, kuidas need tekstis väljenduvad. Ühtlasi on oluline kindlaks teha, millistele allikatele tekst toetub. Kas on selle tugevdamiseks viidatud autoriteetsetele allikatele ning milliseid allikaid teksti järgi üldse autoriteetseks võib pidada. Analüüsi eesmärk on tuvastada ka, kas esineb demagoogiavõtteid ehk eksiteeleviimist tõe moonutamise abil.

Analüüsis on läbiv eeldus, et tekstid on erapoolikud, kuivõrd kaebaja tahab tõestada ETV süüd ning seeläbi saavutada soovitud tulemus kas siis vabanduse, vastulause vms näol. ETV huvides on aga mitte näida ebausaldusväärne ehk ükskõik, kes ka vastaja rollis on, kaitseb ta mingil määral ETV huve. See vajaks muidugi eraldi analüüsi.

Antud bakalaureusetöö eemärgiks on uurida, miks on analüüsitavates tekstides, nii kaebustes kui vastustes, tasakaalustatust ning erapooletust defineeritud just nii, nagu neis kirjas on. Seetõttu on töös olulisel kohal semantilised, grammatilised ja sõnavaralised suhted, samuti argumentatsioon.

Teksti ja selle eesmärgi saab läbi mitmete grammatiliste ja sõnavaraliste nüansside mõjutada, et seeläbi adressaati suunata ning lähtuvalt sellest soovitud tulemus saada. Läbi semantiliste, grammatiliste ja sõnavaraliste suhete ehk läbi kriitilise diskursuse analüüsi (Fairclough 1989) on võimalik tuvastada, kuidas seda on tehtud ning mis on diskursust mõjutanud. Lähtuvalt sellest otsib töö vastuseid järgnevatele uurimisküsimustele:

1. Kuidas on konstrueeritud tasakaalustatuse/erapooletuse mõisted? – Kõigis kaebustes on rohkem või vähem tähtsal kohal nende printsiipide vastu eksimine. Analüüsi eesmärk on tuvastada, kuidas need mõisted esitatakse ja üles ehitatakse nii kaebustes kui nende vastustes. Seetõttu on oluline teada saada, millistele aspektidele nende printsiipide puhul rõhatakse.
2. Milline on argumentatsioonistrateegia? – Kaebused süüdistavad Eesti Televisiooni kallutatuses, ETV ülesanne on süüdistust analüüsida ja esitada õiglane lahendus. Ometi on selle koostanud ETV või ERRi töötaja ning seetõttu sisaldab kallutatuse momenti. Uurimisküsimuse eesmärk on tuvastada, kuidas on väited argumenteeritud, millistele allikatele toetatakse, millised on eeldused.
3. Kuidas on konstrueeritud kannataja-süüdlane vastasseis? – Kannataja on kaebaja, süüdlane ETV. Küsimus uurib, milliste nüansside abil on tekstides osapooled esitatud.
4. Missugused sotsiaalsed ja/või ajaloolised faktorid domineerivad/mõjutavad diskursust? – Missugustele varasematele tekstidele ja/või sündmustele diskursus toetub? Kas ja kuidas mõjutab diskursust autori sotsiaalne roll, positsioon, institutsionaalne kuuluvus ja huvid, mida ta esindab? Sellele küsimusele saab vastuse anda üldise analüüsi ja tõlgendamise pinnalt.

Nendele küsimustele vastamiseks on tähelepanu pööratud järgnevatele kriitilise diskursuse analüüsi aspektidele:

1. **Sõnavara:** kas esineb sõnu, mille vastu ideoloogiliselt võideldakse? kas esineb võtmesõnu? kas esineb ümbersõnastust või ülesõnastust? kas sõnade vahel esineb ideoloogiliselt olulisi tähenduseseid?
2. **Grammatika:** mis tüüpi protsessid ja tegelased domineerivad? kas tegija on ebaselge? kas protsesse kujutatakse samatüübilistena, nagu need tavaliselt on? kas

kasutatakse nimisõnastamist? kas laused on aktiivsed või passiivsed?, kas esineb suhtemodaalsuse vorme?, missuguseid lauseliike kasutatakse? kas kasutatakse asesõnu?, kas esineb olulisi väljendusliku modaalsuse vorme?

- 3. Argumentatsioon:** millised on põhiväited ja kuidas need on põhjendatud?, kas väitel on kõik elemendid? mida eeldatakse?, kas esineb emotsionaalsust ja demagoogiavõtteid?

3. Analüüsitulemused

3.1 Tuiksoo kaasus

Riigikogu liige Ester Tuiksoo esitas pöördumise rahvusringhäälingu ajakirjanduseetika nõunikule paludes tal võtta seisukoht saate „Aeg Luubis” (14. 10. 2007) kohta, kuna seal esitatud käsitlus oli kaebaja hinnangul meelevaldne ja tendentslik ning rikkus head ajakirjandustava ja põhiseaduslikku süütuse presumptsiooni. Samuti on kaebuses üldiseid tähelepanekuid ja etteheiteid seoses teemaga, mida käsitles saatelõik, mille kohta kaebus on esitatud..

Kaebus

Kuidas on konstrueeritud tasakaalustatuse/erapooletuse mõisted?

Antud kaasuse puhul asendavad sõnu „tasakaalustatus” ja „erapooletus” või nende vastandeid „kallutatud”, „erapoolikus” ja „tasakaalustamatus” sõnad „meelevaldne” ja tendentslik” ning „moonutatud info”. Mõlemad on ideoloogiliselt laetud, viidates saate „Aeg luubis” tahtlikule ja sihipärasele kallutatusele, mitte n-ö tööõnnetusele. Kaebuse järgi oli meelevaldne ja tendentslik käsitlus vahendiks, et luua Tuiksoo suhtes „*juba ette süüdlase ja kurjategija kuvand*”. Viimases tsitaadis esineb ka ülesõnastamine (süüdlane -> kurjategija), et rõhutada saatelõigu kallutatust. Sama ülesõnastamisest esineb tekstis ka hiljem. Meelevaldsus ja tendentslikkus väljenduvad kaebuses selles, et „*saate tegijad ei tundnud üldse huvi selle vastu, milliste sissetulekute arvelt oma seadusliku annetuse tegelikult tegin*”. Ühtlasi jäeti kaebuse järgi välja üks selgitav lõik.

Laused, kus on märgitud meelevaldset ja tendentslikku käsitlust, on umbisikulised („*saates käsitleti*”, „*saates esitati*”), mis jätab konkreetse tegija ebaselgeks. Sellest võib välja lugeda, et tasakaalustatuse ja erapooletuse printsiibi vastu eksis vaid konkreetse saatelõigu autor, kelle nimi jääb siiski mainimata, ent samas võib see tähendada ka terve ringhäälinguorganisatsiooni kallutatust.

Kuivõrd meelevaldse ja tendentsliku käsitlusega on kaebuse järgi põhjendamatult loodud süüdlase kuvand, tähendab see ka, et „*on rikutud /.../ põhiseadusliku süütuse presumptsiooni põhimõtet*”. Põhiseaduslike õiguste jäme riive on ka antud teksti võtmesõnaks, kuna markeerib saate „Aeg luubis” ning seeläbi ka ERRi järjepidevat erapoolikust. Ühtlasi toimub ideoloogiline võitlus ka meedia vastu üldisemalt, kuna kaebus üldistab ilma konkreetsete viideteta antud juhtumi tervele meediale ning kaebuse järgi on „*selline tegevus on vastuolus demokraatliku ühiskonna põhimõtetega*”. Säärase sõnastuse puhul on rõhutatud kaebaja kannataja rolli ning tema õiguste rikkumise ulatust, mis markeerib omakorda ideoloogilist võitlust.

Milline on argumentatsioonistrateegia?

Kaebuse sõnastatud eesmärk on saada ERRi ajakirjanduseetika nõunikult hinnang saate kohta „*ning aidata edaspidi kaasa heast ajakirjandustavast kinnipidamisele meediakanalite poolt*”. Argumentatsioon aga taotleb süüdimõistvat otsust, seda esiteks nimetatud saatelõigu kohta ning üldisemalt meedia ja prokuratuuri kohta. See aga omakorda viitab ideoloogilisele võitlusele meedia ja prokuratuur *versus* Ester Tuiksoo ja Rahvaliit.

Antud teemat puudutanud seminaritöös (Komp 2008) selgus, et argumentatsiooni põhiväide on „*on rikutud /.../ põhiseaduslikus süütuse presumptsiooni mõistet*”, mis avaldub meelevaldses ja tendentslikus käsitluses, mis on omakorda vahendiks poliitilise vihkamise õhutamisel. Tagajärg on aga ebamõistlikud hingelised kannatused ja üleelamised. Arutlus on samas emotsionaalne ja hüplik ning kujutab mitmest aspektist „vandenõuteooria” konstrueerimist, kus ühele rindele on joondunud avalik-õiguslik ringhääling koos erameediaga ning prokuratuur, kes töötavad järjepidevalt ja sihipäraselt Rahvaliidu vastu.

Argumentatsiooni põhiväite skeem on järgmine:

Alus: Saates „Aeg luubis” käsitleti probleemi meelevaldselt ja tendentslikult, millega loodi juba ette süüdlase ja kurjategija kuvand ning millega kaasnes väärkuse alandamine.

Väide: Saates „Aeg luubis” kui ka muudes tele- ning raadiosaadetes ja ajakirjandusväljaannetes on rikutud põhiseadusliku süütuse presumptsiooni põhimõtet.

Õigustus: Saate tegijaid huvitas vaid probleemi üks tahk. Põhiseaduse järgi ei tohi kedagi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev otsus.

Antud juhul on kaebusel olemas objekt ehk „Aeg luubis” saatelõik. Edasi läheb argumentatsioon hüplikuks ning väidete alused ja õigustused on ähmased. Esmalt üldistab kaebus antud juhtumi tervele meediale (*„sellise moonutatud info esitamise meedia poolt”* -> kus juures *„selline moonutatud info”* on esitatud faktina, kuid milline on „selline”, jääb ebaselgeks). Edasi jätkab kaebus pretensioonidega meedia suhtes üldisemalt (*„minu isiku suhtes süüdistavate hoiakute kujundamisega on kaasnenud süüdistused ja vaenuliku hoiaku kujundamine Rahvaliidu aadressil, siis tundub mulle ja ka paljudele meie erakonna liikmetele, et tegemist on ühtlasi poliitilise vihkamise õhutamisega Rahvaliidu aadressil.”*). Milles poliitilise vihkamise õhutamine täpsemalt väljendub, kes on selle konkreetset õhutajad ning millal on selle tunde põhjustanud juhtumid tirazeeritud, ei selgu, kuivõrd need on peidetud nimisõnastamise ja umbisikuliste lausete taha. Väite õigustamiseks on viide põhiseadusele, mis aga näidete puudumise tõttu väitele katet ei anna.

Ülal märgitud ideoloogiline võitlus kulmineerub prokuratuuri süüdistamisega, kes on eeluurimise käigus *„levitanud ja tilgutanud kahtlustusi”*, olles seega meediaga ühel rindel Ester Tuiksoo ja Rahvaliidu vastu. Ka siin ei ole viiteid konkreetsetele juhtumitele ning ainsaks toeks väitega nõrgalt seotud põhiseaduse paragrahv 13. Antud kaebuse argumentatsioonis on oluline roll ka teistel põhiseaduse paragrahvidel, samuti ajakirjanduseetika koodeksil. Korduvalt on väljendatud, et tegu on *„põhiseaduslike õiguste jämeda riivega”*. Viited paragrahvidele on aga erinevad. Esineb nii otsesest tsiteerimist (teksti osana ja jutumärkideta) kui ka kaudset (tekstiga on viidatud mingile põhiseaduse paragrahvile, kuid selle numbrit ei ole täpsustatud). Samuti on esineb paragrahvide ühte „sulatamist” nt: *„PS § 17 kohaselt kellegi au ega head nime ei tohi*

teotada. Õigusemõistmine on kohtu ainupädevuses ning ajakirjandusel ei ole ei mingit õigust kohtu rolli asuda.”, kus teine lause kuulub hoopis paragrahvi 23 juurde. Viited põhiseaduse erinevatele paragrahvidele on antud kaebuses demagoogilised, kuivõrd on esitatud aluse ja õigustuse väide, mille ainukeseks tugevdajaks ongi viide põhiseadusele. Ühtlasi on selline käitumine avalikkuse eksitamine ja manipuleerimine, sest teksti avaldamise korral on hõlbus konstrueerida kannatanu kuvandit. Ühtlasi esineb tekstis viiteid heale ajakirjandustavale, kuid ka need on demagoogilised, sest ühtegi punkti tsitaati ei ole. Üldiselt on argumentatsioon emotsionaalne ning selle aspekti kaasabil on ka demagoogiavõtteid. Näiteks on väga raske tuvastada poliitilise vihkamise õhutamist, mis kaebuses aga on mõjus fraas. Demagoogilised on ka ülesõnastused (nt „*levitamine ja tilgutamine*”).

Kuidas on konstrueeritud kannataja-süüdlane vastasseis?

Argumentatsioonistrateegia analüüsist selgus, et tegijad on antud kaebuses ebaselged. Kannataja on kaebuse esitaja Ester Tuiksoo (vähemal määral Rahvaliit). Süüdlasena on prevaleerivat tegelast raske välja tuua, kuivõrd nimisõnastamine ja umbisikustamine (mis on kaebuses domineerivad) on need peitnud („*saates esitati*”, „*esitamine meedia poolt*”, „*prokuratuuri poolt*”). Asesõnad (kujul Teie – meie) esinevad kolmel juhul. Adressaat ehk eetikanõunik on viisakusreeglit järgides „Teie” („*Pöördun Teie poole palvega anda oma hinnang*”) ning „meie” pool avaldub Rahvaliidu liikmete näol („*tundub mulle ja ka paljudele meie erakonna liikmetele*”).

Süüdlasena võib välja tuua „Aeg luubis”, meedia ja prokuratuuri, kuid kuna need on ebaisikustatud, mõjuvad nad abstraktselt. Samas on mõnel puhul ebaisikustatud ka kaebuse esitaja ise („*minu poolt tehtud*”) või grammatiline metafoor „*minu isiku suhtes süüdistavate hoiakute kujundamisega*”. Antud juhul võib tegu olla ka tavakõne ja juriidilise diskursuse põimumisest tuleneva ebaloomuliku lausekonstruktsiooniga. Vastasseis väljendub modaalsuses, kuivõrd viidetes põhiseaduse paragrahvidele esinevad fraasid „ei tohi” („*kedagi ei tohi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui...*”). See

muudab laused ka deskriptiivseks -> süüdlane on midagi teinud, aga nii ei tohi teha, mis omakorda loob võimusuhte.

Missugused sotsiaalsed ja/või ajaloolised faktorid domineerivad/mõjutavad diskursust?

Diskursust mõjutavad olulisel määral kaebaja varasemad (negatiivsed) kogemused meediaga ning selle käsitlestega Rahvaliidu ja Ester Tuiksoo võimalike süüasjade teemadel. Mõju on sedavõrd märkimisväärne, et kahandab olulisel määral argumentatsiooni tugevust, sest nagu ülal märgitud, on täheldatud meedia vaenulikkust, ent ei ole viiteid konkreetsetele juhtumitele. Siin ei ole võimalik kindlalt öelda, miks neid ei ole ehk kas nende mainimatajätmine on sihipärane või mitte.

Kuivõrd tegu on riigikoguliikmega, mida on rõhutatud ka teksti allkirjas, on selgelt mängus kaebaja huvid, sest igasugune negatiivne meediakajastus mõjub negatiivselt ka erakonna ja konkreetse isiku toetusele valijaskonnas, mis omakorda võib tähendada kesisemat tulemust valimistel.

Kuivõrd kaebuse ajendiks on kaebaja hinnangul moonutatud teemakäsitletus saates „Aeg luubis”, on rõhutatud, et Eesti Televisioon on avalik-õiguslik telekanal. Põhjus, miks see peab kajastatavaid asjaolusid ning fakte moonutamata käsitlema, on aga asjaolu, et seda tehakse maksumaksjate arvelt. Siin on taas tegu ideoloogilise konfliktiga ning avalikkusega manipuleerimisega, kuivõrd juhtum läbi pressiteate ja kodulehel avaldamise ka avalikkuseni jõuab. Argumentatsiooni tugevdamise ning õiguste rikkumiste demonstreerimiseks on korduvad viited Eesti Vabariigi põhiseadusele.

Vastus

Kuidas on konstrueeritud tasakaalustatuse/erapooletuse mõisted?

Rahvusringhäälingu ajakirjanduseetika nõunik Tarmu Tammerk käsitleb oma vastuses Riigikogu liikmele Ester Tuiksoole mõisteid „erapooletus” ja „tasakaalustatus” läbi

kaebuses esitatud sõnade „meelevaldne” ja „tendentslik”. Kuivõrd kaebuse järgi ei tuntud Tuiksoo selgituste vastu piisavalt huvi ja anti talle vähe eetriaega, on vastuses ka sellest lähtunud.

Erapooletus tähendab antud juhul võrdseid võimalusi seisukohtade ja arvamuste avaldamiseks („*Tuiksoo sai saates sõna ebaproportsionaalselt vähe*”, „*Arvestades Tuiksoo keskset figureerimist saates, oleks hea ajakirjandustava kohaselt pidanud võimaldama tal sellise mahuga teemakäsitluses esineda rohkem kui ühe lausega.*”). Ideoloogilisest aspektist on tähtis, et vastuses ei ole ebaproportsionaalne eetriaeg esitatud kui eksimus, vaid see „*oli ajakirjanduseetika seisukohal problemaatiline*”, see omakorda jätab mulje teadlikust vältimisest.

Eetikanõunik märgib oma vastuses, et teemakäsitlus koosneb mitmest osast, kus läbivaks oli Ester Tuiksoo kui poliitik, kes sai korrupsioonikahtluse ning teinud suurima annetuse erakonna kassasse. Üldise vaoshoituse taustal mõjub lause „*Ent 14,5 minutit kestnud teemakäsitluses esitas Tuiksoo ise vaid ühe lause*” emotsionaalselt ja seetõttu hinnangut selgemalt väljendavana. Viimase lause puhul tähelepanuväärne nimisõnastamine „teemakäsitlus”, mis on saanud seeläbi tegijaks ning õiged osalised seeläbi peitnud. Samas on isikustatud kaebaja („*esitas Tuiksoo ise*”), kuigi on selge, et saatelõigu puhul ei vali mitte allikas, vaid reporter ja/või toimetaja, kes, kui palju ja mida öelda saab.

Milline on argumentatsioonistrateegia?

Teksti argumentatsioon põhineb kaebuse peamisel väitel, et saade „Aeg luubis on rikkunud head ajakirjandustava ja rikkunud põhiseadusliku süütuse presumptsiooni põhimõtet. See ei ole aga esitatud kui väide, tähelepanek vms, vaid kui „etteheide,” mis on olemuselt emotsionaalne sõna ning aitab konstrueerida Tuiksoo ja saate tegijate/ERRi vahelist konflikti, lahutades osapooled selgelt kaheks.

Argumentatsiooni skeemi võiks visandada järgmiselt:

Alus: Tuiksoo sai saatelõigus ise esineda ühe lausega.

Väide: Hea ajakirjandustava järgi pidanuks võimaldama sellise mahuga teemakäsitluses rohkem kui ühe lausega.

Õigustus: Õhku jäi mitmeid vastuseta jäänud küsimusi.

Argumentatsiooni seisukohalt on huvitav, et vastuses on viited kaebusele esitatud subjektiivselt („*Tuiksoo arvates*”, „*Tuiksoo heidab ette*”), mis omakorda sisaldab hinnangulisust Tuiksoo suhtes. Samuti „*saate tegijad peaksid edaspidi kriitiliste lugude puhul hoolikamalt järgima hea ajakirjandustava reeglit, et kritiseeritav isik saaks piisavalt sõna oma seisukohtade väljendamiseks.*”, samas kui lõik varem on lause, et „*saate /.../ tegijad kinnitavad /.../, et saade „ei süüdistata Tuiksood milleski, vaid käsitleb seda, mis nädala jooksul toimus.”*”. Probleemlugu eeldab küll kriitilist lähenemist, ent kritiseerimine kuulub arvamslugude valdkonda. Antud juhul jääb mulje, et arvamus ei olnud reporteerimisest piisavalt lahus.

Vastuses jääb aga õhku küsimus, kas ajakirjanduseetika nõunik ise on erapooletu või mitte. Ülaltsiteeritud tekstinäited võimaldavad arvata nii üht kui teist, kuivõrd ühest küljest on tekstis ka negatiivne hinnang saate ülesehituse kohta (oleks pidanud võimaldama esineda rohkem kui ühe lausega ning kerkisid üles küsimused, millele Tuiksoo vastata ei saanud). Samas jääb kriitika reserveerituks ning otseselt eksimist või tegemise tunnistamist on välditud.

Antud tekst ei käsitle kaebuses esitatud põhiseaduse paragrahve, vaid fookus on ajakirjanduseetika koodeksi punktidel, kuigi avalauses on öeldud, et „*Riigikogu liige Ester Tuiksoo on esitanud pöördumise Rahvusringhäälingu ajakirjanduseetika nõunikule, heites ETV 14. oktoobri saatele “Aeg luubis” ette hea ajakirjandustava ja põhiseadusliku süütuse presumptsiooni põhimõtte rikkumist.”* Ühelegi eetikakoodeksi punktile siiski viidet ei ole, vaid on kasutatud üldist „*head ajakirjandustava*”. Kuigi ilmselt ei tasu ERRi eetikanõuniku ajakirjanduslikus pädevuses kahelda, oleks meedia kirjaoskust silmas pidades siiski vajalik konkreetsete punktide ja nende interpretatsioon välja tuua, sest see aitaks kaasa üldise meediakeele paranemisele ning looks pretsedendid, millest tulevikus lähtuda.

Kuidas on konstrueeritud kannataja-süüdlane vastasseis?

Antud tekstis on kannataja ehk kaebuse esitaja presenteeritud läbi negatiivse -> ta heidab ette („*Tuiksoo heidab ette*”). „Etteheitel” on esitatud kaudses kõneviisis, mis jätab neist nõrga mulje („*samuti olevat saatest välja jäetud*”), samas kui eetikanõunik enese positsiooni konstrueerib kindlaks („*tegelikult esitas /.../ saade*”), mis imperatiivse väljendina deklareerib justkui „lõplikku tõde”. Argumentatsiooni seisukohalt on aga oluline, et pärast kaebuse väidete loetlemist lükatakse need põhiosas ümber („*seega on /.../ tegemist poliitiku eksitava etteheitega*”) ning alles siis läheb eetikanõunik oma saate suhtes kriitiliste tähelepanekute juurde.

Tähelepanuväärne on ka sõna „poliitik” rõhutamine. Arvestades varasemat kogemust, et ERR on poliitikute kriitikaobjektiks olnud, jätab see mulje, et „mingi poliitik” „jälle viriseb”. Tegijad on antud juhul selged ning ei ole peidetud ebaisikustamise taha. Esineb nii Tuiksoo kui saate autorid/tegijad. Samas kriitilistes tähelepanekutes („*Tuiksoo sai saates sõna ebaproportsionaalselt vähe*”, „*Arvestades Tuiksoo kesket figureerimist saates, oleks hea ajakirjandustava kohaselt pidanud võimaldama tal sellise mahuga teemakäsitluses esineda rohkem kui ühe lausega.*”) on kasutatud saate autorite/tegijate asemel sõna „saade”. Tõsi, pärast seda, kui saate tegijad on kinnitanud, et „*saade ei süüdistata Tuiksood*” milleski, märgib eetikanõunik, et „*saate tegijad peaksid edaspidi kriitiliste lugude puhul hoolikamalt järgima hea ajakirjandustava reeglit, et kritiseeritav isik saaks piisavalt sõna oma seisukohtade väljendamiseks.*”. Viimases lauses on ideoloogiliselt tähtis tõik, et ei ole kasutatud mitte imperatiivset „peavad”, vaid soovituslikku „peaksid”. Kuivõrd tegijad on üldiselt selgelt välja toodud ning nende vastandumine selge, ei ole kasutatud „meie-teie”, „meie-nemad”, „teie-nemad” modaalsust.

Missugused sotsiaalsed ja/või ajaloolised faktorid domineerivad/mõjutavad diskursust?

Tekst eeldab taustateadmisi maadevahetuse korrupsioonikahtlustest ja nende seosest Rahvaliiduga ning poliitikute (eeskätt Rahvaliidu liikmete) varasematest tähelepanekutest ning kriitikast ETV aadressil, kuivõrd on hinnang „*maadevahetuse kahtlustuste kajastamisel on meedias esinenud liigset innukust süüdi olevate hinnangute andmisel*”, mis põhineb vastaja üldistel tähelepanekutel, sest konkreetsetele juhtumitele viiteid ei ole.

Rahvusringhäälingu ajakirjanduseetika nõunik peaks antud juhul esindama avalikkuse huve ning olema sõltumatu. Ülaltsiteeritud tekstinäited annavad võimaluse vastupidist arvata, kuid see aspekt vajab põhjalikumat analüüsi, et selgitada, kas Eesti ajakirjanduskultuuris on võimalik tegutseda sõltumatul ombudsmanil, kes töötab sama organisatsiooni ruumides, on lähedalt ümbritsetud selle inimestest ja sümboolikast.

3.2 Mäesoo kaasus

Aivar Mäesoo esitas vandeadvokaat Indrek Tederi vahendusel kaebuse Eesti Televisioonile seoses „Aktuaalse kaamera” (4.08.2006) uudislõiguga, kus käsitleti 14-15-aastaste laste palgapiketti Pärnus, kuna Mäesoo firma ei olevat neile õigel ajal palka maksnud. Mäesoo palus oma esindaja kaudu ümber lükata väidetavalt valed faktiväited läbi paranduse avaldamise.

Kaebus

Kuidas on konstrueeritud tasakaalustatuse/erapooletuse mõisted?

Antud kaebuse puhul on mõiste „tasakaalustatus” konstrueeritud tuginedes autoriteetsele allikale (ajakirjanduseetika koodeksi p 4.2: Konflikti sisaldava materjali puhul peab ajakirjanik ära kuulama kõik osapooled) ehk siis „Aktuaalse kaamera” uudislugu ei sisaldanud kaebaja ehk Aivar Mäesoo kommentaari („*Hr A. Mäesoo ärakuulamata jätmist ei õigusta ka meie kliendi lühiajalisel puhkusel viibimine, kuna puudus loo kohest ja tasakaalustamata avaldamist nõudev avalik huvi*”). Selle sõnastamisel on kasutatud nimisõnastamist („ärakuulamata jätmine”), mis jätab mulje tahtlikust kommentaari

küsimise vältimisest, ehkki viidatakse, et Mäesoo oli puhkusel. Ideoloogiliselt on tähtis, et kaebus ei selgita, kas „ärakuulamata jätmise” põhjuseks oli puhkus või kas Mäesood üldse üritati kätte saada.

Teine aspekt tasakaalustatuse konstrueerimisel on kriitilise materjali õigsuse ja usaldusväarsuse kontrolli puudumine, mille kohane viide on nii võlaõigusseadusele (§ 1047 lg 3) kui ajakirjanduseetika koodeksile (p 3.5). Oluline on siinjuures lause „tegelikkusele mittevastava informatsiooni avaldamise põhjuseks on Eesti Televisiooni poolt avaldatud informatsiooni õigsuse puudulik kontroll”, kus väidetava eksimuse põhjus on sõnastatud imperatiivselt, mis omakorda seab sellise sõnastusega kahtluse alla „Aktuaalse kaamera” ja seeläbi Eesti Televisiooni usaldusväarsuse.

Säärane sõnastus võib viidata ka kõnealuse uudislõigu autorite tahtlikule kallutatusele, ent kindlalt seda väita ei saa. Fraasis „Eesti Televisiooni poolt” on tegija ebaisikustatud, mis annab võimaluse üldistada informatsiooni õigsuse puuduliku kontrolli tervele organisatsioonile.

Antud kaebuse puhul tuleb aga märkida, et väidetav tasakaalustatuse nõude vastu eksimine on teisejärguline ning põhinõudeks on väidetavate ebaõigete faktiväidete ümberlükkamine.

Milline on argumentatsioonistrateegia?

Kaebuses on kesksel kohal „Aktuaalses kaamera” uudislõigus esitatud kolm väidetavalt väärfaaktiväidet. Argumentatsioon seisneb nende faktide ebaõigsuse tõestamises, mille eesmärk on sundida ETV oma viga tunnistama ning lähtuvalt sellest vastavad parandused eetris avaldama.

Argumentatsiooniskeem:

Alus: Eesti Televisioon on avaldanud Aivar Mäesooga ja temaga seotud äriühingute kohta tegelikkusele mittevastavat informatsiooni.

Väide: Eesti Televisioon on kahjustanud Aivar Mäesoo mainet ja häirinud temaga seotud äriühingute tegevust, mille tõttu peab ETV avaldama paranduse.

Õigustus: Võlaõigusseaduse § 1047 lg 4 kohaselt on tegelikkusele mittevastavate andmete avaldaja kohustatud andmed ümber lükkama või avaldama paranduse sõltumata sellest, kas andmete avaldamine oli õigusvastane.

Kuivõrd kaebuse on koostanud eriala spetsialist (vandeadvokaat Indrek Teder), toetub viidetele vastavatele autoriteetsetele allikatele (võlaõigusseadus, ajakirjanduseetika koodeks), mis on ka lahti kirjutatud. Küll ei ole nende viidete puhul kõigil puhkudel võimalik eristada, millal refereering konkreetsele paragrahvile lõppeb ning kus algab teksti koostaja hinnang.

Kaebuse keskmes on võlaõigusseaduse § 1047 lg 3 (*„Hoolimata käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 sätestatust, ei loeta andmete või asjaolu avaldamist õigusvastaseks, kui avaldajal või isikul, kellele asjaolu avaldati, oli avaldamise suhtes õigustatud huvi ning avaldaja kontrollis andmeid või asjaolu põhjalikkusega, mis vastab võimaliku rikkumise raskusele.“*) andmete õigsuse kontrolli aspekt ehk kaebus väidab, et ETV ei kontrollinud uudislõigu eetrisselaskmise puhul piisavalt hästi oma teavet ning kahjustas sellega Mäesoo isiklike ja ärilisi huve. Paragrahvi sõnasõnalist refereeringut siiski ei ole. Viited on ka ajakirjanduseetika koodeksi punktidele 3.5, 4.2, 5.2 ja 5.3, mida on refereeritud ning kaebuse kontekstis oluline välja toodud. Samuti refereeritud võlaõigusseaduse §-i 1047 lg 3. Antud tekstis on viited seaduse- ja eetikakoodeksipügalatele asjakohased ning toetavad seeläbi argumentatsiooni.

ETV esitatud väidete ümberlükkamiseks on ka viide Pärnu Tööinspektsiooni kontrollile, *„mis ei leidnud /.../ uudiste lõigus kajastatud äriühingute tegevuses õigusrikkumisi“*. Viidet konkreetsele dokumendile siiski ei ole. Tasakaalustatuse aspekti seisukohalt on oluline, et jäeti kuulamata Aivar Mäesoo kommentaar, mida ei õigusta kaebuse järgi ka tema lühiajalisel puhkusel viibimine, sest *„puudus loo kohest ja tasakaalustamata avaldamist nõudev avalik huvi“*. Antud juhul on aga märkimata jäetud, et kommentaari prooviti saada, kuid Mäesood ei saanud telefonitsi kätte. Ühtlasi ei selgu, miks puudus

avalik huvi, kuigi lapsed tänavale tulid. Argumentatsiooni nõrk koht on selle ajaline nihe. Uudislõik oli eetris 4. augustil 2006. aastal, kaebus on aga esitatud 22. augustil, mille jooksul võisid uudistes esitatud probleemid lahenduse saada ning kaebuse esitamise ajaks aegunud olla. Samuti esineb atributreeerimist, millega omistatakse erinevad eksimused ETV-le („*seega on Eesti Televisioon avaldanud*” või „*...avaldamisega on ETV kahjustanud*” jt).

Kuidas on konstrueeritud kannataja-süüdlane vastasseis?

Tekstis domineerib juriidiline diskursus, mille tõttu on see läbivalt formaalne ning tekitab küsimusi tegijate selguse suhtes. Antud juhul on süüdlasena esitatud Eesti Televisioon („*Eesti Televisioon avaldas*”) mitte „Aktuaalne kaamera” selle toimetajad või reporterid. Jääb mulje, et ETV kasutas „AK-d” vahendina ebaõigete faktide avaldamisel („*avaldati Aktuaalses kaameras ebaõigeid väiteid*”). Kannataja on „hr Mäesoo” mitte isikunimega Aivar Mäesoo. Nimetiitli „härä” kasutamine on ilmselt tingitud juriidilise diskursuse eripäradest nagu ka hr Mäesoo sünonüümina kasutatud „meie klient”. Sõna „meie” aga tekitab teie-meie eralduse, kus kaebaja ja tema esindaja(d) positioneeritakse selgelt ühele poolele. Teksti viimases lõigus isikustab end ka vandeadvokaat („*...teen Eesti Televisioonile ettepaneku*”), kes muidu on rõhutatult institutsionaliseeritud. Samas ei selgu, kellele on tekst adresseeritud (võib olla ETV kodulehele kopeerimisel juhtunud väljajätmine).

Kuna kaebuse järgi on ETV esitanud ebaõigeid väiteid ning seeläbi tekitanud Aivar Mäesoole ja temaga seotud äriühingutele kahju, on kaebus esitatud „jõupositsioonil” ehk tekst ei ole mitte küsivas/paluvast vaid nõudvas toonis. Seda toetavad erinevad suhtemodaalsust esitavad väljendid: „*Eesti Televisioon on paranduse avaldamiseks kohustatud nii seaduse kui ka ajakirjanduse valdkonnas üldaktsepteeritavate kutse- eetikanormide kohaselt*” ning „*eelnevatel alustel teen Eesti Televisioonile ettepaneku*”. Samuti kategoorilised verbid „*puudus /.../ avaldamist nõudev avalik huvi*” või „*ärakuulamata jätmist ei õigusta*”.

Missugused sotsiaalsed ja/või ajaloolised faktorid domineerivad/mõjutavad diskursust?

Antud tekst püsib rangelt konkreetse juhtumi piirides ning viiteid varasematele juhtumitele ei ole. Tekst on juriidilises diskursuses ning tavakeele kasutamist märgatavalt ei esine. Vaikimisi eeldusena võib nimetada Eesti Televisiooni ja uudistesaaate „Aktuaalne kaamera” nõuet olla ajakirjandusliku kvaliteedi poolest kõrgel tasemel.

Nagu ka eelmise kaasuse puhul, on siin selgelt mängus kaebaja isiklikud ja ärilised huvid, neist viimane on ka otsesemalt esile tõstetud (*„tegelikkusele mittevastava informatsiooni avaldamisega on Eesti Televisioon kahjustanud hr A. Mäesoo mainet ja häirinud temaga seotud äriühingute majandustegevust.”*). Konflikti võimendab asjaolu, et uudiskünnise ületas juhtum seetõttu, et väidetavalt ei saanud lapsed palka, mis mõjub ettevõtte usaldusväärsele negatiivselt.

Vastus

Kuidas on konstrueeritud tasakaalustatuse/erapooletuse mõisted?

Kuivõrd kaebuses on tasakaalustatuse kriteeriumi vastu eksimine ebaõigete faktiväidete kõrval teisejärgulisel kohal, on ka vastuses selle osa küllalt väike. See on defineeritud ajakirjanduseetika koodeksi punkti 4.2 (*„Konflikti sisaldava materjali puhul peab ajakirjanik ära kuulama kõik osapooled.”*) järgi nagu oli ka kaebuses. Vastuses on see sõnastatud järgmiselt: *„Küll aga mööname, et Eesti Televisioon on teemat kajastades eksinud ajakirjanduseetika koodeksi punkti 4.2 vastu ja ei ole ära kuulanud ega sõna andnud Aivar Mäesoole kui ühele looga seotud osapoolele.”* Antud juhul on tähelepanuväärne sõna „eksinud” otsesõnu kasutamine. Samas on küll kasutatud sõna „mööname”, aga sellele ei järgne mitte „oleme” eksinud, vaid et „Eesti Televisioon on eksinud”. Sellise sõnastuse puhul langeb süü mitte konkreetsetele saatetegijatele vaid institutsioonile, mis eeldab kollektiivset vastutust.

Kaebuse analüüsis on tasakaalustatuse printsiibi ühe aspektina välja toodud allikate tõesus ja usaldusväarsus. Vastuses on märgitud, et tegu oli esmaste allikatega (palka nõudnud lastega), kes olid probleemi puhul üheks vahetuks osapooleks, kuid kaebuse järgi ei kontrollinud ETV andmeid piisavalt. Vastusest selgub, et „*ETV ei ole põhjust kahelda esmaste allikate /.../ poolt pakutava informatsiooni tõesuses ja usaldusväarsuses*”, mille lihtsam sõnastus oluks, et „ETV ei kahtle allikate info õigsuses”. Antud juhul tekib ajavormidest tingitud dissonants -> kas ETV ei kahtle kunagi oma esmaste allikate info tõesuses või konkreetsel juhul palka nõudvate laste informatsiooni õigsuses. Esmaste allikate umbisikustamine peidab nende isikud, kuid antud kontekstis ei ole need ka tähtsad ning on asjaosalistele läbi uudislõigu selged.

Milline on argumentatsioonistrateegia?

Vastuses on kaks liini. Neist esimene puudutab kolme faktiväidet, mida kaebaja peab ebaõigeks ning teine tasakaalustatust. Erinevalt kaebusest, mis oli rangelt juriidilises diskursuses, on vastuses tavakõne elemente ning on seetõttu vähem formaalne.

Argumentatsiooniskeem:

Alus: Vastuse kirjutaja on tutvunud materjaliga ning andnud sellele oma hinnangu. Need hinnangud on pädevad.

Väide: Kaebaja hinnangul ebaõiged faktiväited on õiged, kuid ETV on eksinud eetikakoodeksi punkti 4.2 vastu

Õigustus: ETV esmased allikad on andnud tõest infot, kuid kuulamata on jäänud konflikti üks osapooltest.

Tekst on selgelt struktureeritud ja liigendatud. Välja on toodud kolm vastasosapoole väidet, nendest tulenenud järeldus ning ETV-poolne vastus, mis on lähtuvalt väidetest samuti liigendatud kolme alapunktina. Antud teksti puhul on enamik arvamusi esitatud subjektiivselt („nõustun”, „ei saa nõustuda”, „mööname”, ent ei selgu, kes on see isik on). Ilmselt võib tegu olla kaebuse internetis avaldamisest tingitud ebakõlaga ning kaebaja sai

vastuse koos allkirjaga. Töö autorile on teada, et tegu oli toonase programminõuniku Raivo Suniga.

Mis faktiväiteid puudutab, siis teksti koostaja „*ei saa nõustuda mitmete Teie (kaebaja) osutustega ETV eksimustele*”. Antud sõnakasutus tekitab küsimuse, miks ei saa? Kas need on valed või on mingi muu põhjus? Ühtlasi jätab sõna „mitmete” mulje, et mittenõustumine ei puuduta kõiki osutatud eksimusi. Konfliktne on see sõnastus seetõttu, et vastuses lükatakse kõik kolm faktiväidet ümber, ent sellele järgneb tasakaalustatuse teema, millest kaebuses seni juttu olnud ei ole. Selgub, et ETV-l ei ole oma allikates põhjust kahelda, kuid põhjust mitte kahelda ei selgu. Ühtlasi mõõndakse, et rikuti punkti 4.2, ent seda „pehmendab” asjaolu, et Aivar Mäesood üritati kätte saada ja sellele on uudises ka osutus. Kuivõrd tekst on konkreetne ja lakooniline, ei ole selles ka emotsionaalsust ja demagoogiavõtteid. Struktureeritus ja lakoonilisus aitavad aga argumentatsiooni tugevdada, kuna ei jäta erilist võimalust millestki „kinni hakata”. Laused on enamasti atributreerivad ja kirjeldavad.

Lähtudes kaebuse tekstist on tagasi viidatud ka võlaõigusseadusele, kuid kõnealuste paragrahvide numbrit ega sisu ei ole märgitud ning sellest lähtuvalt ka seda neile viidatud ega tõlgendatud. Küll on tekstis kõneldud andmete kontrollimisest, millele kaebuses seoses VÕSi §-ga 1047 lg 3 viidati. Otsene viide on ka eetikakoodeksi punktile 3.5, kuid selle sisu ega seost kaebusega lahti kirjutatud ei ole.

Kuidas on konstrueeritud kannataja-süüdlane vastasseis?

Tekstis on kaks osapoolt, kuid neli tegelast. Ühest küljest kaebaja ehk Teie (vandeadvokaat) ning teiselt „mina”, „meie” ja „Eesti Televisioon”, kes arvestades teksti peaks olema üks tegelane. Originaaltekstis oli vastuse autor toonane programminõunik Raivo Suni, kuid sellisel kujul avaldatuna jääb arusaamatuks, kes kelle nimel kostab.

Suhtemodaalsuse seisukohalt on läbisegi objektiivne ja subjektiivne modaalsus. Verbikujud „nõustun” ja „mõõname” viitavad subjektiivsele ja isiklikule ehk peaks olema

selge, kelle hinnang see on. Kujul „*ETVl ei ole põhjust kahelda*” on aga arvaja teadmata. Antud kontekstis on aga vastupidine olukord, kus viimase kuju puhul on selge ETV seisukoht, esimesel kahel aga vastaja kui ETV esindaja roll aimatav. Selle ilmeka näide on laused: „*ETVl ei ole põhjust kahelda esmaste allikate (palka nõudvate laste) poolt pakutava informatsiooni tõesuses ja usaldusväärsuses. Küll aga mööname, et Eesti Televisioon...*”.

Missugused sotsiaalsed ja/või ajaloolised faktorid domineerivad/mõjutavad diskursust?

Teksti autor eeldab üldaktsepteeritavat arusaama, et kuu aega pärast loo ilmumist ei ole parandusi ja täiendusi „otstarbekas” avaldada. Internetis avaldatud tekstist ei selgu, kes on kaebuse autoriks, kuid kuna tegemist on ETV töötajaga, on ta institutsionaalselt kallutatud, sest esindab oma tööandja huve.

3.3 Hinsbergi kaasus

Ain Hinsberg väidab oma kaebuses, et Eesti Televisioon, kasutades Kihnu Gümnaasiumi teemalises intervjuus allikana Mark Soosaart, sekkus põhjendamatult Kihnu tegemistesse ning mõjutas seeläbi volikogu. Kaebuse järgi pidanuks Soosaare asemel eelistama allikaina omavalitsuse tegelasi.

Kaebus

Kuidas on konstrueeritud tasakaalustatuse/erapooletuse mõisted?

Mõisted „tasakaalustatus” ja „erapooletus” antud tekstis otsesõnu ei avaldu, kuid etteheited nende printsiipide rikkumise kohta on selgelt välja loetavad. Kallutatus väljendub väites, et ETV sekkus Kihnu omavalitsuse ellu, kui esitas ühekülgse käsitluse, mis avaldus Mark Soosaare intervjuu ees. „*Sekkumine on eriti räige seetõttu, et*

antud küsimuses on volikogul täna uus hääletus plaanis, mistõttu ETV ei teinud ju midagi muud, kui andis üleriikliku lobbykanali ühele huvigrupile.

Antud juhul jääb arusaamatuks, mida tähendab „lobbykanal”, kuid ilmselt võib sellest välja lugeda ETV kui avalik-õigusliku ringhäälingu ühe rolli kajastada võimalikult laiahaardeliselt ühiskonnast toimuvat, tehes seda võimalikult palju erinevaid osapooli kaasates, et vältida erapoolikust ja tasakaalustamatust. Antud juhul anti aga võimalus ainult ühele käsitlusele. Seda lubab arvata ka lause „*Kahjuks on asi nii, et riigiteleviioonis peaksid omavalitsuste asju lahti rääkima vallavalitsuste ja vallavolikogude esindajad ning siis ehk ka kommenteerima “mark soosaared”.*

„Üleriigiline lobbykanal” ja „riigiteleviioon” on seega sünonüümid”. Antud juhul on võtmesõnaks „riigiteleviioon”, mis viitab ülalmainitud ETV rollile. Samas on küsitav, miks on kasutatud just sõna „riigiteleviioon” mitte „avalik-õiguslik televiioon”. Ühest küljest võib see olla sellest, et „riigiteleviioon” on lühem, kõlavam ning rõhk on „riigil” ehk üleriigilisusel ja/või riiklikul finantseeringul, teisalt aga võib olla see harjumuslik. Üks on selge – ETV-lt ootab kaebaja teatud ajakirjanduslikku taset.

Üheks võtmesõnaks võib pidada sõna „titanomahhia” (titaanide sõda – kreeka mütoloogiast), mis antud kontekstis võiks ilmselt tähendada mitte titaanidevahelist vaid titaanide ühendatud, ETV ja Mark Soosaare, võistlust Kihnu vastu. Ka Mark Soosaare võib lugeda võtmesõnade hulka, kuivõrd tema vastu käib ka ideoloogiline võitlus. Kuna Soosaar on ETV „majasõber”, pääseb ta kergemini oma mõtteid avaldama, need on aga kaebuse järgi Kihnu jaoks ebasoodsad. Seda aspekti ilmestab lause „*Kihnu PR Soosaar & co poolt on üks väga haige nähtus – sisuliselt on Kihnu kui ühiskond Soosaare pantvang*”. Sõna „majasõber” aga viitab otseselt ETV soosingule Mark Soosaare suhtes.

ETV erapoolikus näib antud juhul olevat juhuslik, kuna varasematele sarnastele juhtumitele viidet ei ole. Seda markeerib ka lause „*Kas ETV on saanud uue funktsiooni – sekkuda kohalike omavalitsuste ellu nõ. Titanomahhia põhimõttel – Mark on meie majasõber ja ladna jutuga huvitav persoon ka, las aga räägib, kuidas Kihnu elu*

tegelikult on?”. Samas teeb kaebuse esitaja selle lausega üldistuse, laiendades sellise kallutatuse tervele ETV-le.

Milline on argumentatsioonistrateegia?

Kaebus ühtegi nõudmist otsesõnu ei esita ning tekst on esitatud kommentaaridena ja küsimustena, kuid kuna süüdistused on tõsised ning esitatud emotsionaalses laadis, nõuab tekst vastust. Põhjus, miks ei ole konkreetset nõuet, võib olla selles, et antud juhul ei saanud riivata kaebaja isiklikud huvid, vaid tegu oli üldisema tähelepanekuga, mis kaebaja õiglustunnet riivas.

Argumentatsiooniskeem:

Alus: ETV kasutas intervjuus ühte asjasse kaudselt puutuvat allikat ning ei andnud sõna vallavalitsusele, vallavolikogule ega rahvale.

Väide: ETV sekkub omavalitsuse tegevusse

Õigustus: ETV kui avalik-õiguslik ringhääling peab andma sõna kõigile osapooltele, eriti olukorras, kus kõnealune küsimus läks vallavolikogus just sellel päeval uuele hääletusele.

Argumentatsioon ühelegi autoriteetsel allikal ei toetu, kuivõrd ei ole viiteid seadustele, ajakirjanduseetika koodeksile või mõnele oma ala spetsialistile. Väiteid, et ETV kasutas Soosaart allikana, kuna ta on „majasõber” või „sekkumine oli eriti räige,” on raske tõestada ning sellele ei ole ka eriti pühendatud, kuivõrd rõhk on emotsionaalsusel. Tekst eeldab vastajalt ka ühiseid teadmisi: mis on Kihnu PR?, kes on Mark Soosaar ja co?, miks võiks Mark Soosaar olla ETV majasõber?, mida ta on varem teinud? jne.

Argumentatsiooni ilmestab ka demagoogilisus. Ümbersõnastamine avaldub lauses „*Või ongi ETV-s põhimõte, et demos olemegi meie, ehk need, keda me stuudiosse kutsume?*”, millega on teadlikult manipuleeritud ETV kui avalik-õigusliku kanali rolliga peegeldada ühiskonda võimalikult mitmekesiselt. Hommikuprogramm „Terevisioon” on sõnastatud ümber kui „*talk show* “*Mark Soosaar räägib ära, kuidas asjad tegelikult on*””, kus

saatele on antud pilav määratlus „talk show”, rõhutatud, et Mark Soosaar kuulutas ETV abiga „lõplikku” tõde, tänu sellele, et sõna anti ainult talle.

Kuidas on konstrueeritud kannataja-süüdlane vastasseis?

Kannataja-süüdlase vastasseisu ilmestab sõna „titanomahhia” kasutamine ehk, nagu ülal mainitud, kahe suure ühine võitlus ühe huvigrupi huvide eest ja Kihnu vastu. Huvitav on antud juhul tõik, et kannatajat ei ole selgesõnaliselt määratletud, kasutatud on umbmäärast fraasi „Kihnu kui ühiskond”. Süüdlasteks on aga ETV ja Mark Soosaar. Sarnaselt teiste kaebusega, on ETV või konkreetse programmi süüdistamisel kasutatud umbisikulist tegumoodi ning laused on passiivsed: „*Nõutuks võttis täna hommikuse hommikutelevisiooni programmis esitatud talk show” või „*Miks ei peetud vajalikuks võtta kommentaare nendelt, keda Soosaar nii ladusalt paika pani*”. Põhjuseks ilmselt nagu teistegi kaasuste puhul teadmatus, keda konkreetselt süüdistada, mille tõttu on aktiivseid lauseid välditud. Nimisõnastamise abil protsesside peitmist ei esine. Kuivõrd tekst on emotsionaalne, kätkeb terve ETV organisatsiooni süüdistamises demagoogiat, et kaebuse mulje oleks mõjusam.*

Kasutatud on ka irooniat, millest on tulvil terve avalause: „*Nõutuks võttis täna hommikuse hommikutelevisiooni programmis esitatud talk show “Mark Soosaar räägib ära, kuidas asjad tegelikult on”, kus Kihnu vallavalitsusse ja vallavolikokku mittekuuluv härra Soosaar kommenteeris vastavate asutuste ja instantside tööd mitte enam sisuliselt, vaid pidas vajalikuks lausa personaalselt võtta ette volikogu liige, kes julges oponeerida Soosaare ideele.*”.

Suhtemodaalsus on käskiv ja deskriptiivne. Näiteks: „*kahjuks on asi nii*”, „*riigitelevisioonis peaksid*”. Sääraselt on konstrueeritud võimusuhe, kus kaebaja nõuab ETV-lt teatud käitumist. Asesõnade „meie” ja „nemad” on loodud vastasseis, kus ühel pool on ETV ja Mark Soosaar ning teisel Kihnu elanikud ja Soosaare kritiseerijad: „*Mark on meie majasõber*” või „*demos olemegi meie, ehk need, keda me studiosse kutsume*”

ning „miks ei peetud vajalikuks võtta kommentaare nendelt, keda Soosaar nii ladusalt paika pani”.

Missugused sotsiaalsed ja/või ajaloolised faktorid domineerivad/mõjutavad diskursust?

Antud kaebuse puhul olulise tähtsusega Kihnu ja sellega seonduvad probleemid ühest küljest ning teisest Eesti Televisiooni ja Mark Soosaare varasemad kokkupuutepunktid, mis eeldavad teadmisi kultuuri lähiajaloo kohta. Viimane on olulise tähtsusega, kuna varasema koostöö aspektile rajaneb ka süüdistus kallutatuse kohta. Seoses sellega on vaja taustateadmisi Mark Soosaare ühiskondlikust tegevusest, eeskätt Kihnu saarega seonduvalt. Taustateadmiste olemasolu on iseäranis tähtis ka seetõttu, et tekstis ei ole otsesõnu mainitud, mis probleemiga seoses Mark Soosaart oli intervjueritud. Sarnaselt teise kaasustega, on ka siin kasutatud sõna „riigitelevisioon”. Tekstis domineerib isiklik „vimm” Mark Soosaare vastu, kellega kaebajal on ilmselt varasemaid negatiivseid kogemusi („*Kihnu PR Soosaar & co poolt on üks väga haige nähtus*”), mille tõttu teksti erapooletusest rääkida ei saa. Iseküsimus on, kuivõrd see kaebus esindab üldiselt Kihnu huve, millele viidatud on.

Vastus

Kuidas on konstrueeritud tasakaalustatuse/erapooletuse mõisted?

Kaebuse süüdistus tasakaalustatuse ja erapooletuse printsiibi rikkumise suhtes seisnes selles, et Eesti Televisiooni saates „Terevisioon” käsitleti Kihnu Gümnaasiumi teemat käsitledes allikana ainult Mark Soosaart. Vastus lükkab selle väite ümber, viidates intervjuužanrile, mis „*ei nõua kohest vastust või kommentaari kolmandatelt isikutelt*”. Antud juhul jääb õhku küsimus tänu fraasile „Terevisiooni intervjuu kui žanr”, sest säärane sõnastus lubab arvata, et saates kasutatud intervjuerimisviisi näol on tegu omaette žanriga.

Selgelt on eristatud intervjuu ja uudis: „*Küll aga tulnuks kommentaar ja teise poole seisukohad ära kuulata siis, kui tegemist oleks olnud uudisžanriga.*” Intervjuu hoidis vastuse järgi tasakaalus ajakirjanik Anu Välba, „*kelle intervjuu oli üles ehitatud vastaspoole seisukohtadele.*” Ehk siis oli arvamuste tasakaal, kuna mõlemad osapooled olid esindatud. Võtmesõna ongi antud teksti puhul „intervjuu”, kuivõrd selle abil põhjendatakse, miks ei olnud kasutatud mitut allikat – süüdistus, millele toetus kaebus.

Milline on argumentatsioonistrateegia?

Vastuses on tähelepanu mitmel aspektil, millest kõik kaebusest välja ei tule, kuid neist olulisim on tasakaalustatuse printsiip, millele ka töö teemat silmas pidades keskendun.

Argumentatsiooniskeem:

Alus: Intervjuu kui žanr ei nõua kohest vastust või kommentaari kolmandatelt isikutelt.

Väide: Eesti Televisioon ei rikkunud 1. märtsi „Terevisioonis” head ajakirjandustava.

Õigustus: Ajakirjanik Anu Välba kasutas Mark Soosaart usutledes vastaspoole seisukohti, millega tasakaalustas intervjuud.

Kaebaja põhiväide oli see, et ETV sekkus omavalitsuse tegevusse, kui andis saatelõigus sõna ainult ühele osapoolele ehk Mark Soosaarele. Vastus käsitleb ajakirjandusžanrite eripärasid, mille abil näidatakse, et tasakaalustatuse printsiipi ei rikutud. Argumentatsiooni tugevdamise seisukohalt võinuks viidata konkreetsetele allikatele, kust seda kontrollida saab, kuid kuna vastuse koostaja (ilmselt ETV juhatuse esimees) on ajakirjandusspetsialist, ei pruugi tema hinnangutes ilmtingimata kahelda. Teine aspekt on tema enda võimalik erapoolikus.

Kaebaja ei pidanud õigeks Mark Soosaare kasutamist allikana, kuna ei olnud Kihnu Gümnaasiumit puudutava otsuse tegemise juures vahetu osaline. ETV põhjendab seda Soosaare rolliga kooli rajamise aktiivse toetajana ning märgib, et „*ükski seadus ei keela tõstatada ja käsitleda televisioonis teemasid, mida arutatakse samal päeval mõnes kohalikus omavalitsuses.*” Antud juhul eeldatakse kaebajalt seaduste tundmist, kuid

samas tekib ka probleem, et kuidas detailsemalt seletada asja, mida väidetavalt ei ole. Mis veel sekkumisse puutub, siis ETV põhjendus on, et hääletusel osalevad volikogu liikmed on teemaga ka ilma intervjuuta kursis ning neid see ei mõjuta. Tähelepanuta jääb aga asjaolu, et saate auditooriumi näol on tegu avalikkusega, kes selle intervjuu põhjal oma seisukoha võib formuleerida.

Tekstis on viide „heale ajakirjandustavale”, kuid nagu varasematelgi puhkudel, ei ole viidet konkreetsetele ajakirjanduseetika koodeksi punktidele. Samuti on märgitud, et „Ükski seadus ei keela tõstatada ja käsitleda televisioonis teemasid, mida arutatakse samal päeval mõnes kohalikus omavalitsuses.”, mis on demagoogiline ja emotsionaalne väide ning ei oma ühtegi alust, kuna pole viidet konkreetsetele seadustele ega nende paragrahvidele.

Kuidas on konstrueeritud kannataja-süüdlane vastasseis?

Antud tekstis viitab vastasseisule sõna „Teie” kasutamine, kuid edaspidi seda või kaebuse esitaja nime kasutatud ei ole. Teine osapool on siis ETV selle juhatuse esimehe läbi. Mark Soosaar ning kaebuses mitte-esinenud Annely Akkermann on tekstis objektid. Asesõnadest esineb veel „meie”, mis viitab Eesti Televisioonile („Kõike eelnevat kokku võttes oleme veendunud, et Eesti Televisioon ei rikkunud 1. märtsi Terevisioonis head ajakirjandustava.”).

Suhtemodaalsus konstrueerib ETV võimusuhte, mille abil tõestatakse oma teguviisi korrektsust: „teda võib kohelda esmase allikana”, „Eesti Televisioon kavatseb käsitleda”, „intervjuu kui žanr ei nõua”.

Laused on enamasti aktiivsed ning passiivsete verbide puhul ei näi see kandvat ideoloogilist koormat. Samas näiteks on lause umbisikustatud ja passiivne „*Mark Soosaar oli kutsutud saatesse põhjusel*”. Tekib küsimus, miks ei ole kasutatud kuju nt „kutsusime Mark Soosaare saatesse, sest...”, kuna terves tekstis on ETV asesõnaks läbivalt „meie”.

Missugused sotsiaalsed ja/või ajaloolised faktorid domineerivad/mõjutavad diskursust?

Antud juhul on läbiv ajakirjanduseetika, kuivõrd tekst on ülesehitatud selle erinevatele aspektidele. Siiski ei ole see väga erialaspetsiifiline ning tekst on enamasti tavakõnepruugis. Nagu ka kaebuse puhul, eeldab teema Kihnu, täpsemalt Kihnu Gümnaasiumi probleemidega kursis olemist ning Mark Soosaare rolli Kihnu eluga seoses. Ajakirjanduseetika kõrval on tähtsal kohal seadused, millele viitamine eeldab nende tundmist. Kuivõrd ei ole viiteid konkreetsetele paragrahvidele, tuleb vastuse adressaadil ja avalikkusel toetuda vastaja erialastele teadmistele. Samas võimaldab selline hinnangute esitamine faktidena nendega manipuleerida. Sarnaselt kahe ülejäänud ERRi ajakirjanduseetika nõuniku eelse aja kaebusega, ei ole ka sel teksti koostaja nime, mis on ilmselt taaskord tingitud interneti eripäradest, kuid analüüsi seisukohalt võimaldaks teha edasisi järeldusi.

3.4 Luude kaasus

AS Cleanaway tegevdirektor Argo Luude hinnangul on Eesti Televisioon olnud tasakaalustamata, kui on jäätmekäitlusalaste saadete ja uudiste taustapildina kasutanud salvestisi konkureeriva ettevõtte tegemistest.

Kaebus

Kuidas on konstrueeritud tasakaalustatuse/erapooletuse mõisted?

Antud kaebus on neljast ainus, mis käsitleb otseselt ja ainult tasakaalustatuse printsiibi rikkumist. Teksti järgi on tegu järjepideva ühe ettevõtte eelistamisele teisele, millest annavad märku laused „*pöördun teie poole sooviga juhtida teie tähelepanu ETV saadete kallutatusele*” ja „*antud juhul on teemaks jäätmekäitluse kajastamine ETVs*” ehk siis kasutatud on mitmust, mis viitab tasakaalustamatusele kordumisele, sama annab mõista ka fraas „antud juhul” ehk siis tegu on ühega mitmest. Samuti ka „*ETV kaasab*

jäätmealaste saadete koostamisse peaaegu eranditult jäätmekäitlusega tegelevatest ettevõtetest ainult AS-i Ragn-Sells”.

Võtmesõna, mille vastu ka ideoloogiliselt võideldakse, on konkurent AS Ragn-Sells, kelle eelistamises ASile Cleanaway kallutatus ka peitub. Sünonüümina väljendub kallutatus -> reklaamsaade ehk kuna ETV eelistab väidetavalt järjepidevalt üht ettevõtet teisele, on ka saated või saatelõigud kujunenud selle konkreetse firma reklaamimiseks. Üldiselt kirjeldavad laused tegevust (kes teeb mida), vähem on atribuutsiooni ehk ETV-le mingi teo (ASi Ragn-Sells eelistamist) omistamist.

Milline on argumentatsioonistrateegia?

Teksti järgi eelistab ETV järjepidevalt üht prügiveofirmat teisele. Kaebuse eesmärk on saavutada tasakaalustatuse printsiibi järgimine, mis realselt peaks ilmselt väljenduma selles, et ETV kasutaks kaebaja firmat eksponeerivat videomaterjali vähemalt sama palju kui konkurendi oma.

Argumentatsiooniskeem:

Alus: Saates „Dilemma” kasutati videomaterjali, kus oli ainult üks prügiveofirma.

Väide: Eesti Televisioon kajastab jäätmekäitlemist kallutatult, eelistades üht firmat eksponeerivat videomaterjali teistele.

Õigustus: Riigitelevision peab kajastama riigis toimuvat tasakaalustatult, kuid ühe firma eelistamine teisele annab sellele konkurentsieelise.

Argumentatsioon rajaneb isiklikule kogemusele, kuid kuna kaebaja on ASi Cleanaway tegevdirektor, võib eeldada selle erapoolikust. Tekst viitab järjepidevale ühe eelistamisele, kuid välja on toodud üks konkreetne saade. Ühest küljest võib seda lugeda piisavaks, sest saade peab olema tasakaalus, ent kuna tegu oli illustratiivse materjali, mitte erinevaid arvamusi esindavate osapooltega, ei pruugi selle nõude täitmine ilmtingimata vajalik olla. Tasakaalustatuse võiks tagada sel juhul pikemas perspektiivis: ühes saates üks, teises teine, kolmandas kolmas jne.

Argumentatsiooni tugevdab väide, et „*jäätmekäitluses on toimumas suured muutused ja jäätmeturg jagatakse ümber vastavalt kohalike omavalitsuste poolt korraldatavatele konkurssidele, siis sellised nõ reklaamsaated konkursside toimumise ajal seavad ühe ettevõtte kindlasti paremasse positsiooni võrreldes teistega.*” Ehk kui Eesti Televisioon eelistab järjepidevalt ühe firma eksponeerimist teiste asemel, annab ta sellega konkurentsieelise. Kaebus on aga esitatud isiklikust (ja ka firma) huvidest lähtuvalt, mis seda väidet jällegi nõrgestab.

Ühtlasi on viidatud riigiteleviiooni ülesannetele, mis on esitatud kogemusliku teadmise baasil, kuivõrd selle toetamiseks viidet ühelegi konkreetsele dokumendile ehk autoriteetsele allikale ei ole. Viide, et „*peaaegu eranditult*” just seda ettevõtet kasutatakse, on demagoogiavõte ning on suunava iseloomuga, liiati kui statistika varal näidet ei ole.

Kuidas on konstrueeritud kannataja-süüdlane vastasseis?

Kaebus on esitatud Ringhäälingunõukogu esimehele, selle liikmetele ja ETV juhatuse esimehele, kelle suhtes on kasutatud asesõna „*teie*”. Seda ei saa aga antud juhul pidada ühe (süüdlase) ühiseks nimetajaks, sest süüdistatud ei ole mitte Ringhäälingunõukogu, vaid ETV-d. Seega on üks osapool (süüdlane) ETV ja teine kaebaja Argo Luude (ning tema firma AS Cleanaway). Rohkem asesõnu kasutatud ei ole.

Laused on üldiselt jutustavad ja kirjeldavad, positsioneerides kaebaja ja kaebuse saaja ühele tasandile. Võimupositsioonile viitab palve võtta seisukoht, mis on esitatud passiivse „*Paluksin teil nimetatud probleemiga tegeleda*”, selle taga on aga konkreetne nõue võtta seisukoht ning probleemiga tegeleda. Samuti subjektiivse modaalsusega lause „*Arvan, et riigiteleviiooni ülesanne oleks kajastada riigis toimuvat tasakaalustatult, andes võimaluse ka teistele ettevõtetele tutvustada oma seisukohti, tooteid, ettevõtet, töötajaid, jne*”, mis on deskriptiivne ning esitab n-ö oma arvamuse konkreetse nõudena.

Laused on enamasti aktiivsed ning nimisõnastamist tegija või põhjuse peitmiseks kasutatud ei ole. Väite „ETV kaasab /.../ peaaegu eranditult /.../ ainult AS-i Ragn-Sells”, järel võiks peituda mingi varjatud põhjus, kuid seda ei ole antud juhul võimalik tuvastada.

Missugused sotsiaalsed ja/või ajaloolised faktorid domineerivad/mõjutavad diskursust?

Antud kaebuse puhul on väga selgelt tegemist turukonkurentsi situatsiooniga ning ühe ettevõtte motiiviga kaitsta oma ärihuve. Kuigi on kirjutatud, et „riigiteleviseiooni ülesanne oleks kajastada riigis toimuvat tasakaalustatult, andes võimaluse ka teistele ettevõtetele tutvustada oma seisukohti...”, on konkreetselt tegu juhtumiga, kus ühe firma juht on tajunud, et nende tegevust on kajastatud ühe konkreetse firmaga võrreldes vähem. Samas oma väidete tõestamiseks ei ole toodud statistilist materjali.

Mingi diskursuse raamidest rääkida ei saa, kuivõrd teksti koostamisel on kasutatud igapäevakõnepruuki. Silmatorkavad on erialaspetsiifilised formaalsed sõnad nagu „jäätmekäitlus”, „jäätmeturg”. Ühist teadmist eeldab varasemate prügivedu käsitletud saadete sisu ja pildimaterjal, samuti avalik-õigusliku televisiooni ülesanded.

Vastus

Kuidas on konstrueeritud tasakaalustatuse/erapooletuse mõisted?

Eesti Televisiooni vastuse järgi ei olnud ajakirjanduslikus „mõttes /.../ tegemist kallutatud ja erapooliku teemakäsitlusega, sest lugu ei sisaldanud hinnanguid ega kommentaare ühegi jäätmekäitlusettevõtte poolt ega vastu. Ka ei mainitud loos kordagi ühegi jäätmekäitlusfirma nime”. Kallutatuse välistab seega asjaolu, et pildimaterjal oli illustratiivne ning valitud juhuslikult, samuti ei sisaldanud see hinnanguid ega kommentaare.

Antud juhul ei oma täpsustus „poolt ega vastu” tähtsust, sest kommentaare ega hinnanguid ei olnud justkui nii kui nii ning nii on tegu demagoogiaga. Vastus möönab, et „*Kui teatud elualade ja probleemide illustreerimiseks kasutatakse ainult ühe ettevõtte teenuseid ja/või tooteid, võib see moonutada avalikkuse silmis kuvandit nende teenuste ja toodete turust.*” Sõnadeks, mille vastu ideoloogiliselt võideldakse, võib antud juhul lugeda „kallutatus” ja „erapoolikus”, mis on ka võtmesõnadeks, sest ETV huvides on tõestada, et neid ei esinenud.

Milline on argumentatsioonistrateegia?

Argumentatsioon näitab, et kaebuses esitatud süüdistused ETV kallutatuses ja teadlikus ning järjepidevas ühe jäätmekäitlusfirma eelistamises ei pea paika.

Argumentatsiooniskeem:

Alus: Lugu ei sisaldanud kommentaare ega hinnanguid, samuti ei mainitud ühegi firma nime.

Väide: Eesti Televisioon ei ole käsitlenud jäätmekäitlusturgu liialt ühekülgselt.

Õigustus: Vahemikus detsember 2002 – september 2005 näidati „Aktuaalse Kaamera” uudistes ühte firmat üheksal ja teist seitsmel korral.

Vastuse argumentatsioon tugineb vastaja isiklikele erialastele teadmistele, kuivõrd viiteid ajakirjanduseetika koodeksile, seadustele, ringhäälingu programmi erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtetele jne ei ole. Teksti tugevdab statistika olemasolu, kuid samas tekib küsimus, kuidas need numbrid saadi. Antud teksti puhul on kaebuse põhiväite ümberlökkamisel kasutatud subjektiivset modaalsust fraasis „*me ei saa nõustuda*”. Ühest küljest võib selline sõnakasutus olla juhuslik, kuid paratamatult tekib küsimus, miks „nad ei saa”. Kas sellepärast, et väide ei ole põhjendatud või sellepärast, et vastuse on koostanud ETV huvide esindaja. Teksti ülesehituse suhtes on oluline, et mööndus, et elualade ja probleemide illustreerimine ühe ettevõtte toodete ja/või teenustega „*kätkeb endas mõningaid ohte*”, sest see mööndus on pärast põhiväite

ümberlükkamist. Ka siin on viide ajakirjanduseetikale („ajakirjanduslikus mõttes”), kuid otsest viidet kindlale punktile või kallutatuse ja erapoolikuse interpretatsiooni ei ole.

Kuidas on konstrueeritud kannataja-süüdlane vastasseis?

Vastasseisule viitab antud teksti puhul asesõnade „meie” („*meie seisukoht*”) ja Teie („*Teie pöördumisega*”) kasutamine. Kuna vastuse internetti riputatud variandis ei ole allkirja, ei ole ka teada, kes on „meie”, kuid võib arvata, et tegu on Eesti Televisiooniga. See selgitab ka tegijad, ühelt poolt kaebuse esitaja, AS Cleanaway tegevdirektor Argo Luude, teiselt Eesti Televisioon, kelle nimel on ilmselt vastanud juhatuse esimees. Võimusuhte loob modaalverb „*ei saa nõustuda*”, mille tulemusena on loodud olukord, mis sisuliselt vastuvaidlemist ei võimalda, kuigi kaebajal on siiski võimalus see Pressinõukokku edasi kaevata. Analüüs ei tuvastanud, et oleks passiivsete lausete või nimisõnastamise taha tähendusi või tegijaid peidetud.

Missugused sotsiaalsed ja/või ajaloolised faktorid domineerivad/mõjutavad diskursust?

Eesti Televisiooni vastuse puhul on ajaloolistest faktoritest oluline tähtsus varasematel „Aktuaalse kaamera” saadetel, millele on tehtud viide statistika näol. Samuti ajakirjanduseetika, millele küll otsest viidet ei ole, kuid mis on antud teksti puhul läbivaks. Selline ajakirjanduseetika mõistega manipuleerimine tõstab vastaja autoriteedi ja erialaspetsialisti seisusesse, mis võib tähendada tema kallutatust. Kuivõrd ilmselt on vastaja näol tegu ETV juhatuse esimehega, on selge, et ta seisab oma organisatsiooni huvide eest.

4. Järeldused ja diskussioon

Järgnevalt on toodud antud bakalaureusetöö tulemustel põhinevad järeldused ja diskussioon uurimisküsimuste kaupa.

4.1 Vastused uurimisküsimustele

4.1.1 Kuidas on konstrueeritud tasakaalustatuse/erapooletuse mõisted?

Töö teoreetilises osas on viidatud Evelandi ja Shahi (2003) uuringule, mille järgi inimesed tajuvad kallutatust enamasti oma arusaamade vastu. Seda kinnitasid ka antud töö analüüsiobjektiks olnud kaebused, millest kõigi puhul oli nähtud kallutatust enda või endaga väga lähedase teemaga seoses. Eveland ja Shah märgivad, et iseäranis tundlikud sellele teemale suhtes on poliitikud, kuna neid ümbritsevad pidevalt sarnase maailmavaatega inimesed, mis ka nende neutraalsust mõjutab.

Antud töö puhul paistis viimane tõik silma Riigikogu liikme Ester Tuiksoo puhul, kus ilma konkreetsete näideteta oli viiteid meedia üldisele ja järjepidevale kallutatusele tema erakonna Rahvaliidu suhtes. McQuaili (1992) järgi on kaht tüüpi kallutatust: 1) korrapäratu või juhuslik ja 2) süstemaatiline. Just viimane domineeris neljast kaasusest kolmes (Tuiksoo, Hinsberg ja Luude), vaid Mäesoo kaebus oli ühe konkreetse juhtumi keskne ning viiteid tasakaalustatuse ja erapooletuse printsiibi varasemasele rikkumisele ei olnud.

Kallutatuse presenteerimisel oli sageli kasutatud nimisõnastamist. Näiteks Mäesoo kaasuses on tähtis sõnakasutus „ärakuulamata jätmine”, mis viitab tahtlikule kommentaari mitte-küsimisele. Antud juhul on tegu nimisõnastamisega, mida Faircloughi (1989) järgi võib kasutada millegi peitmiseks. Antud juhul ei ole teada, kes jättis kuulamata või miks seda tehti. Täislause(te) puhul tuleks need välja. Nominalisatsiooni

esineb ka teistes tekstides, nt Tuiksoo kaasuses fraas „jāme riive”, Hinsbergi kaasuses „sekkumine”. Luude kaasuses nimisõnastamist selles aspektist ei esinenud.

Võttes aluseks tasakaalustatuse ja avalik-õigusliku ringhäälingu programmi erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtted (Šein 2001; 2002), tähendab tasakaalustatus lihtsustatult öeldes võrdset eetriaega ja oluliste tahkude võimalikult mitmekülgselt esiletoomist. Erapooletus tähendab arvamuste paljusust ja võimaluste võrdsust neid avaldada. Säärane käsitus domineeris ka kõigis kaebustes, kus selle esitajad ei olnud rahul neile antud või andmata jäetud eetriaajaga.

Neljast kaebusest kahes (Mäesoo, Luude) esinesid sõnad „tasakaalustatus”, „erapooletus” või nende vastandina „tasakaalustamatus”, erapoolikus” ja „kallutatus” otsesõnu. Ideoloogiliselt laetumad olid Tuiksoo ja Hinsbergi kaasused. Esimese puhul oli sünonüümiks „meelevaldne” ja „tendentslik”, teisel olid need peidetud pikemasse arutluse, kus võtmesõnaks oli „sekkumine” ja intervjuus ühe konkreetse allika (Mark Soosaar) kasutamine.

Vastustes on erapooletuse ja tasakaalustatuse defineerimisel kasutatud samu konstruktsioone mis kaebustes. Analüüsi seisukohalt on see mõistetav, sest vastavad kategooriad löi kaebaja ning ETV vastuse kirjutaja peab tegutsema sisuliselt nende raamide sees. Ideoloogiliselt on märkimisväärne, et mitmel puhul, kui on tegu tõepoolest tasakaalustatuse ja erapooletuse suurema või väiksema rikkumisega, ei ole see esitatud kui eksimus. Näiteks Tuiksoo kaasuse puhul on „*ajakirjanduseetika seisukohalt problemaatiline, et Tuiksoo sai saates sõna ebaproportsionaalselt vähe*”, kus on näha eksimuse otsese tunnustamise teadlikku vältimist.

Samas näiteks Mäesoo kaebuse vastuses on lause „*Küll aga mööname, et Eesti Televisioon on teemat kajastades eksinud ajakirjanduseetika koodeksi punkti 4.2 vastu*”. Siinpuhul on tähelepanuväärne nüanss, et on kasutatud isikulist „mööname”, samas täisminevikulist „on eksinud” aga mitte aktiivset „eksis”, mis mõjub ebamääraselt. Samuti ei järgne sõnale „mööname”, et „me eksisime”, vaid et Eesti Televisioon on

eksinud. Antud juhul tekib küsimus, miks on süü võetud institutsiooni kanda, mitte konkreetse saate või ajakirjaniku/toimetaja suhtes. Jääb selgusetuks, kas see markeerib Eesti Televisiooni kollektiivset vastutust või ei ole tahetud ajakirjanikke juhtumisse isiklikult segada.

4.1.2 Milline on argumentatsioonistrateegia?

Argumentatsiooni puhul on kaebajate poolelt selge, et taotletakse „süüdimõistvat” otsust, mis väljenduks Eesti Televisiooni tunnistuses, et tasakaalustatuse ja/või erapooletuse kriteeriumide suhtes eksiti. Selle tulemusena peaks Eesti Televisioon vastavas saates edastama vastulause, paranduse vms. Ideoloogiliselt ei pruugi konkreetse paranduse eetrisselaskmine olla niivõrd tähtis, kui eksimuse tunnistamine ise.

Eesti Televisiooni vastuse kirjutaja on aga keerulises olukorras, kuivõrd ühest küljest peab ta andma juhtumile objektiivse hinnangu, teisalt esindab ta oma organisatsiooni huve, kes talle palka maksab ja kelle huvides ta töötab. Edaspidist silmas pidades oleks see omaette huvitav analüüsiteema.

Ühest küljest oli nii kaebuste kui vastuste puhul eesmärk mõjutada vastaspoolt, teisalt aga avalikkust, sest tehakse ju lahendid ETV kodulehel avalikuks. Argumentatsiooni peamiseks abivahendiks on aga retoorika, mis „suunab, kuidas vastuvõtjad sündmusi mõistavad ning eriti hindavad, näiteks nende osaliste huvidest tulenevalt. /.../ retoorilistel struktuuridel on tähtis roll ideoloogilises manipulatsioonis”. (van Dijk 2005).

Ideoloogiline manipulatsioon oli tuvastatav kõigis kaasustes, nii kaebustes kui vastustes. Tuiksoo kaasuse puhul taotles kaebus küll hinnangut, ent peidetum eesmärk oli süüdimõistva otsuse taotlus. Seda mitte ainult konkreetse saatelõigu, vaid terve meedia suhtes, kus oli toetunud meie-grupi (Rahvaliidu liikmed) väidetavatele tunnetele, et meedia õhutab koos prokuratuuri abiga poliitilist vihkamist ning on nii põhjustanud põhjendamatuid kannatusi. Samas need tähelepanekud olid konkreetsete näideteta ning

teksti lõpus oli rõhutatud, et ETV avalik-õigusliku telekanalina on tehtud maksumaksjate arvelt, mis eeldab moonutamata käsitlust, mis manipuleerib avalikkuse õiglustundega.

Vastuses olid kaebused esitatud kui etteheited ning kaebaja kui poliitik („*poliitiku eksitava etteheitega*”), millest jääb õhku küsimus, kelle suhtes eksitav. Kaebused esitatud ka tinglikus kõneviisis („*olevat välja jäetud*”), samas vastuses on kindel kõnepruuk („*tegelikult esitas /.../ saade*”), mis seab vastaja (ajakirjanduseetika nõunik) võimupositsioonile.

Mäesoo kaasuses ei ole kaebuses märgitud, et „AK” üritas tema kommentaari küll saada, ent puhkuse tõttu oli ta oma telefoni välja lülitanud. Ühtlasi on väidetud, et uudise avaldamiseks Mäesoo kommentaarita puudus avalik huvi, kuigi lapsed saamata jäänud palga tõttu tänavale tulid. Vastuses on varem mainitud fraas „ei saa nõustuda”, mis on hinnanguline ja manipuleeriv ka juhul, kui esitatud väidete ebatõesus on tõestatud.

Hinsbergi kaasuses seisnes manipulatsioon demagoogilistes ja emotsionaalsetes väidetes ja süüdistustes („*Kihnu PR Soosaar & co poolt on üks väga haige nähtus – sisuliselt on Kihnu kui ühiskond Soosaare pantvang*”), samas kui vastus põhineb ajakirjanduslike žanrite (intervjuu) eripärade tundmisel, mida tavainimeselt eeldada ei saa. Luude kaasuses on selgelt näha esindatava ettevõtte huvi domineerimine, mis on sündmuse tajumist selgelt mõjutanud (eelistatakse üht konkureerivat firmat).

ETV-poolsete vastuste seisukohast on problemaatiline, et on küll viited seadustele ja ajakirjanduseetika koodeksile (ka head ajakirjandustavad), ent ei ole vastavaid paragrahve tsiteeritud või refereeritud. Nii jääb sisuliselt sõna sõna vastu. Meediakeele oskuse ja pretsedentide loomise seisukohast oleks aga oluline vastavaid punkte ja paragrahve interpreteerida ja lahti seletada, et avalikkusel oleks olukord ja asjakohased mõisted selged. Fraasi „hea ajakirjandustava” kasutamine ilma konkreetsete viideteta seab vastaja liigselt autoriteetsesse rolli ning jätab tema abstraktse tõlgenduse lõplikuks tõeks, kuigi tõsi, kaebajal on õigus otsus Pressinõukogusse edasi kaevata. See probleem jäi silma nii kolme ajalisel varasema (Hinsberg, Luude, Mäesoo) kaebuse puhul, kui

hilisema (Tuiksoo) puhul. Avalikkuse harimise ja aitamise seisukohast oleks vastustes mõistlik selgitada ka ajakirjandusžargooni hulka kuuluvaid fraase nagu „esmane allikas”, „intervjuu kui žanr” jne.

4.1.3 Kuidas on konstrueeritud kannataja-süüdlane vastasseis?

Kaebuse esitamine tähendab antud juhul enese vastandamist Eesti Televisioonile kui kaebuse põhjustajale ehk süüdlasele. Ometi ei olnud tekstides tegijad alati selgelt eristatavad ning näis, et kaebuse esitajale ei olnud selge, kelle suunas n-õ näpuga näidata.

Tuiksoo kaasuses oli tegija varjatud nimisõnastamise ja umbisikustamise taha („*saates esitati*”, „*esitamine meedia poolt*” jt). Süüdlastena võib välja tuua „Aeg Luubis”, meedia ja prokuratuuri, kuid kuna need on ebaisikustatud, mõjuvad nad abstraktselt. Samas on mõnel puhul ebaisikustatud ka kaebuse esitaja ise („*minu poolt tehtud*”) või grammatiline metafoor „*minu isiku suhtes süüdistavate hoiakute kujundamisega*”. Antud juhul võib tegu olla ka tavakõne ja juriidilise diskursuse põimumisest tuleneva ebaloomuliku lausekonstruktsiooniga.

Mäesoo kaebuses on süüdlaseks määratletud ETV („*Eesti Televisioon avaldas*”), Hinsbergi tekst annab vastasseisule aga hoopis teist masti mõõtmed, kuivõrd on kasutatud sõna „titanomahhia” ehk titaanide võitlust, mis antud juhul tähendab titaanide võitlust Kihnu vastu. Luude kaasuses on samuti aktiivsete verbide abil määratletud süüdlaseks ETV.

Kaebustes on enamasti eraldatav „teie” või „Teie” ehk siis viisakuspöördumine ETV-poolse adressaadi poole. Samuti on vastustes „meiena” määratletud Eesti Televisioon. Meie-gruppi esineb kaebustes vähem (Mäesoo kaebuses „*meie klient*” või demagoogiline „*meie majasõber*” Hinsbergi kaasuses). Modaalverbid „*ei tohi*” esinevad mitmel puhul viidetes seadustele: „*kedagi ei tohi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui...*” või konkreetsete nõuetena, kuidas ETV peaks rikkumise tulemusena käituma: „*Eesti*

Televisioon on paranduste avaldamiseks kohustatud” või „*teen Eesti Televisioonile ettepaneku*”.

ETV vastustes on Tuiksoo kaasuses kaebaja süüdistused esitatud kaudses kõneviisis: „*samuti olevat saatest välja jäänud*”, samas kui vastus on kindlas kõneviisis: „*tegelikult esitas*”. Kahel juhul on kasutatud fraasi „*ei saa nõustuda*”, mis tekitab küsimuse, miks ei saa nõustuda. Või „*ETVl ei ole põhjust kahelda esmaste allikate (palka nõudvate laste) poolt pakutava informatsiooni tõesuses ja usaldusväärsuses*”, kus jääb õhku küsimus, kas ETV-l ei ole kunagi põhjust kahelda oma esmastes allikates või konkreetsel juhul palka nõudvate laste info õiguses.

4.1.4 Missugused sotsiaalsed ja/või ajaloolised faktorid domineerivad/mõjutavad diskursust?

Kõigi kaebuste ühiseks mõjutajaks on Eesti Televisiooni kui avalik-õigusliku ringhäälingu ülesanne seista tasakaalustatuse ja erapooletuse printsiibi järgimise suhtes kõrgel tasemel. Otsesõnu kajastub see Tuiksoo kaasuses, Hinsbergi ja Luude kaasuses on sünonüümina kasutatud sõna „riigitelevisioon” ja Mäesoo kaasuses on see vaikumisi eelduseks. Igal puhul kannab see aga ideoloogilist tähendust.

Tuiksoo kaasus lõppeb lausega „*Eraldi märgin, et saade Aeg Luubis on tehtud avalik-õigusliku telekanali ETV poolt maksumaksjate arvelt ning see eeldab saates kajastatavate asjaolude ning faktide moonutamata käsitlemist*”, mis manipuleerib vastuvõtjaga ning kuna on teada, et see lahend pannakse üles ETV kodulehele, siis ka avalikkusega. Konstrueeritud on vastasseis, kus kõigi huve võrdselt, tasakaalustatult ja erapooletult esindama pidav ETV on koos ülejäänud meediaga teadlikult Rahvaliidu suhtes (põhjendamatult) kriitiline, mida on mõista antud ka kaebuse tekstis („*moonutatud info esitamine meedia poolt rikub minu põhiseadusega kaitstud õigusi*”).

Luude ja Hinsbergi kaasuses on avalik-õigusliku televisiooni sünonüümina kasutatud sõna „riigitelevision”. Antud sõnakasutus võib olla tingitud mitmest asjaolust. Esiteks võib olla tegu harjumuse jõuga, kuivõrd nõukogude perioodil oli ETV riigi hääletoru ning see mõiste on mälusse kinnistunud. Teisalt võib see olla manipulatsioon just sellest samast aspektist lähtuvalt – ETV esindab senini võimulolijate huve ning on seetõttu aprioorselt kallutatud.

Hinsbergi kaasuses tähendab riigitelevision sõnastatult kohta, kus eeskätt kõnelevad omavalitsuste või riigi esindajad (*„Kahjuks on asi nii, et riigitelevisionis peaksid omavalitsuste asju lahti rääkima vallavalitsuste ja vallavolikogude esindajad ning siis ehk ka kommenteerima “mark soosaared”.*”) samas Luude kaasuses on viidatud tasakaalustatusele üldisemalt (*„Arvan, et riigitelevisioni ülesanne oleks kajastada riigis toimuvat tasakaalustatult, andes võimaluse ka teistele ettevõtetele tutvustada oma seisukohti, tooteid, ettevõtet, töötajaid, jne”).* Huvitav on antud juhul tõik, et Eesti Televisiooni vastustes ei ole sõna „riigitelevision” kasutamisele tähelepanu pööratud ning vastavasisulist täpsustust tehtud.

Vastustes domineerib fraas „hea ajakirjandustava”, millele ajakirjanduseetika koodeksi näol otseseid viiteid ei ole. Argumentatsiooni seisukohalt oleks see teksti n-ö tugevdav, andes juurde autoriteetsust, kuivõrd antud juhul tähendab „hea ajakirjandustava” vastaja hinnangut.

Van Dijk (2005) kirjutab, et *„üks paljudest institutsiooni või organisatsiooni liikmesuse mõjudest kommunikatiivsele sündmusele on just see, et osalised osalevad selles kui institutsiooni esindajad ning seega võivad nad sageli kaasa tuua institutsioonilisi ideoloogiaid antud konteksti. Muidugi on organisatsiooni esindajal traditsiooni, normi või seaduse alusel õigus või kohustus esindada organisatsiooni „huve” ning seega tähistab tema kõne ja tekst mitmeti ideoloogilist seotust.”*

Ka kaebajatest on kõik mingi organisatsiooni esindajad ning oma huvide eest väljas ka oma organisatsiooni tähenduses. Sellega seoses on ka kallutatuse tajumine oma huvide

vastu, mis nagu märgitud, oli Tuiksoo, Luude ja Hinsbergi kaebuste puhul ilmselge. Esimesel puhul oli tegu Rahvaliidu liikme, teisel jäätmekäitlusfirma Cleanaway ja kolmandal Kihnu kogukonna esindajaga. Aivar Mäesood esindas vandeadvokaat, kuid temagi tegutses oma kliendi ehk Aivar Mäesoo huvides.

Üldistatult on kõigis kaebustes tajutud kallutatust enda või oma institutsiooni vastu, mis kinnitab Evelandi ja Shahi (2003) uuringut, et inimesed ebaobjektiivsust just enese suhtes tunnevad. Nii on kõigis kaebustes ETV konkreetse saatelõigu kallutatuse põhjutanud mingeid, olgu siis hingelisi või varalisi, kannatusi. Seetõttu on kallutatud ka kaebajate tekstid ise, sest need on esitatud lähtuvalt isiklikest huvidest, mille eest seistakse. Esineb demagoogilisi ja raskestitõestatavaid väiteid, millega vastuvõtjat enese kasuks otsustama mõjutatakse (tekstinäited ülal).

Analüüs näitas, et erapooletud ei ole ka Eesti Televisiooni lahendid, mis peaks endast kujutama sõltumatut eksperthinnangut. Kõigist vastustest oli tajuda, et otsesemal või peidetumal viisil seistakse oma institutsiooni huvide eest. Kolm kaebust (Luude, Hinsberg, Mäesoo) olid esitatud enne eetikanõuniku ametiaega, ühte (Tuiksoo) oli menetlenud tema. Kallutatuse väljendus teatud ideoloogiliselt oluliste sõnade nagu eksimus vältimises või selle pehmendamises, selle asemel oli nt „*ajakirjanduseetika seisukohalt problemaatiline*” või „*Eesti Televisioon on teemat kajastades eksinud ajakirjanduseetika koodeksi punkti 4.2 vastu ja ei ole ära kuulunud ega sõna andnud Aivar Mäesoole kui ühele looga seotud osapoolle. Samas - uudisloo reporter üritas Aivar Mäesood telefonitsi kätte saada*”. Mitmel puhul oli interpreteeritud ajakirjanduseetika koodeksid viitega heale ajakirjandustavale, kuid viiteid konkreetsetele punktidele ega nende tsitaate ei olnud. Ühest küljest on selge, et ETV programminõunik või ajakirjanduseetika nõunik on ajakirjandusspetsialistid ja selle ala autoriteedid, kuid selguse mõttes võiks olla esitatud täpsed punktid, mida on tõlgendatud.

Tuleb märkida, et Eesti Rahvusringhääling kasutab kaheastmelist eneseregulatsioonimudelit ehk kui kaebuse esitaja ei ole vastusega rahul, on tal õigus pöörduda Pressinõukogusse. Üks edasist uurimist vajav küsimus on, kuidas selline mudel

aitab kaasa nn meediakirjaoskuse ja ajakirjandusliku kvaliteedi tõstmisele või taandub kaebuste avalik menetlemine võidu-kaotuse diskursusele, mida on tajuda ka analüüsitud kaasuste puhul.

Tulevikku silmas pidades peaks selgemalt määratlema ajakirjanduseetika nõuniku staatus – kas ta ülesanne on aidata kaitsta inimesi Eesti Televisiooni või Eesti Televisiooni inimeste eest. Rahvusringhäälingu seaduse järgi tähendaks tema institutsiooni justkui sõltumatut positsiooni, kuid reaalsuses töötab ta päevpäevalt ringhäälingutöötajatega koos, käib nendega tihedalt läbi ning on ümbritsetud ERRi sümboolikast. Tulles tagasi Evelandi ja Shahi (2003) uurimuse juurde, mõjutab inimese kallutatuse tajumist keskkond, kus ta töötab. Seda arvesse võttes, tähendab see ka eetikanõuniku erapoolikust, mida näitas ka analüüs. Avalikkuse huvide parema teenimise nimel peaks eetikanõuniku institutsiooni põhimõtted avalikkuse ees selgemalt määratlema, mida peaksid siis ka vastavad teod tõestama. Nii saaks ka Eesti Televisioon avalik-õigusliku meediakanalina jõuda lähemale funktsioonide ja ideaalide täitmisele.

Kui kaebustega tegeles programminõustajana tegutsenud Raivo Suni, oli ETV kodulehel toodud nii kaebuse kui vastuse täistekst. Eetikanõunik on oma vastustes kasutanud kaebuse tekstile viitamist. Töö autori hinnangul oleks selguse mõttes mõistlikum jätkata eetikanõuniku-eelse aja komment ning avaldada mõlemad tekstid, sest ühe refereerimine teises võib põhjustada tahtmatud või tahtlikud väljajätmised, sünonüümide kasutamised ja sellest tulenevad algteksti moonutused, mis omakorda põhjustavad tahtlikku või tahtmatut kallutatust. Täistekstide avaldamisel on ka tulevastel võimalikel kaebajatel selgem, mille üle ja kuidas kaevatakse ning kuidas midagi lahendatakse. Problemaatiline oleks sel juhul delikaatsete isikuandmete sisaldumine tekstides, kuid need saab tekstidest välja jätta ja selle kohta vastav märge teha.

4.2 Meetodi kriitika

Bakalaureusetöö keskendus neljale kaasusele ehk kokku kaheksale tekstile, mille analüüsimeetodiks oli Faircloughi kriitiline diskursuse analüüs ja argumentatsioonianalüüs. Samal teemal tehtud seminaritöö (Komp 2008) ja selle laiendusena järgnenud antud bakalaureusetöö näitasid töö autorile, kuivõrd nõudlik on kvalitatiivne sisuanalüüs. Seminaritöö analüüsis ainult kaebusi, bakalaureusetöös lisandusid vastused, kuid kaebused said uuesti läbi analüüsitud. Selle käigus selgus, et esialgsel analüüsil olid jäänud mõned nüansid märkamata, mis ei välista, et n-ö kahesilma vahele võis midagi jääda ka bakalaureusetöös.

Diskursusanalüüs eeldab vilumust tekste kriitilisest analüüsimudelist lähtuvalt lugeda ning kogemust selles vallas ei saa kunagi liiga palju olla. See ei välista, et kui jätta töö lõpetamise järel pikem ajaline distants ning seejärel tekstid uuesti analüüsiks ette võtta, ei võiks sealt samu aspekte analüüsides midagi juurde leida.

Diskursusanalüüs meetodina aga õigustas selle valimist, sest võimaldas saada vastused uurimisküsimustele, mida kvantitatiivne meetod ei oleks võimaldanud. Süvitsiminev tekstianalüüs võimaldas näha protsesse ja seoseid, mis tavalugemisel jäävad sageli tähele panemata.

Kuivõrd töö käsitles kaebuste menetlemist Eesti Televisioonis, võinuks töö lahendada vähemate kaasuste abil, kuid teise meetodina ka süvaintervjuud, mis andnuks võimalusi nii kaebuseid kui vastuseid põhjalikumalt ja detailsemalt analüüsida. Süvaintervjuud andnuks võimaluse välja selgitada, kuidas toimub kaebuste menetlemise ja vastamise protsess ning miks on osad kaebused jõuavad avalike vastusteni, osad mitte.

5. Kokkuvõte

Antud bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida, kuidas on Eesti Televisioonile esitatud kaebustes konstrueeritud ja argumenteeritud mõisted „tasakaalustatus” ja „erapooletus” ning sellest lähtuvalt tuvastada, kuidas on toimunud osapoolte vastandus ning millised on aspektid on diskursust mõjutanud.

Meetodina on töös kasutatud Norman Faircloughi kriitilise diskursuse analüüsimudelit ning argumentatsioonianalüüsi, mis vajadust tekste kvalitatiivselt süvitsi uurida end ka õigustasid. Sama teemat käsitles ka autori seminaritöö, kus vaatluse all olid ainult kaebused, ent kuna antud töös on tehtud korrektuuri meetodi kasutamise täpsuses, võib seda pidada täpsemaks.

Analüüsi tulemusena selgus, et kaebajad on tasakaalustatuse ja erapooletuse printsiibi rikkumist tundnud enesest lähtuvalt ehk kaebust ajendas kirjutama enda isiklike või äriliste huvide võimalik kahjustamine. Neljast kaebusest kolmes hinnati kallutatus järjepidevaks, ühes juhuslikuks. Tasakaalustatuse ja erapooletuse mõistete puhul oli prevaleerivaks aspektiks võrdne eetriaeg – kas seda anti liiga vähe või ei antud üldse. Kuivõrd kaebused raamisid suuresti põhilised kriteeriumid, domineeris vastustes sarnane käsitlus.

Argumentatsioonistrateegia oli kaebustes selge. Saada nõ. süüdimõistev otsus, mis väljendunuks paranduse või vastulause esitamise võimaluses, samas varjatuma eesmärgina võib välja tuua soovi ETV „sundida” oma viga tunnistama, mis annaks avalikkusele signaali nende kallutatusest ja mõjuks negatiivselt usaldusväärsele. ETV-poolne vastaja oli aga keerulisemas olukorras, kuivõrd ühest küljest tuli anda objektiivne hinnang juhtumile, samas seista oma organisatsiooni huvide eest. Nii esines sageli „pehmemdamist”, mis seisnes sünonüümide kasutamises või tähenduste peitmises.

Nii vastustes kui kaebustes oli iseloomulik tegijate varjamine nimisõnastamise või umbisikulise tegumoe kasutamise teel, mille ühest küljest võis põhjustada teadmatus, keda süüdistada või kannatanuks pidada, teisalt mingi grupi tahtlik või tahtmatu kaitsmine.

Tulevikku silmas pidades on oluline selgemalt määratleda nüüdse rahvusringhäälingu ajakirjanduseetika nõuniku roll nii ERRi kui avalikkuse suhtes, mis võiks olla ka üheks suunaks, kuidas antud bakalaureusetööd magistritasemel edasi arendada.

6. Summary

The aim of the Bachelor's thesis was to study how are concepts of balance and impartiality constructed and argued. And furthermore how are the guilty and the compliant parties confronted and what aspects have affected the discourse.

The methods used are the Norman Fairclough's critical discourse analysis model and argumentation analysis. Considering the need to study the texts profoundly, the methods chosen justified themselves.

The results of the research showed that the complainers perceive bias against their interests. Meaning that complaint was submitted because the complainers personal or commercial interests were harmed. Three complaints out of four judged bias consistent, one random. The prevailing aspect of balance and impartiality was equal air time – either it was too little or the complainer didn't get it all. Because the complaints framed the main criteria, the dominating idea in the response was analogous.

The strategy of argumentation was clear. The complainers wanted to get condemnatory decision in the form of objection or correction. More hidden purpose was to force Eesti Televisioon (public broadcaster) to admit its mistake, which would have given a signal to the public that the public broadcaster is biased which would affect the credibility of the organization. The ETV side respondent is in more difficult situation, because on the one hand he/she has to give an objective evaluation, but on the other hand he/she has to represent the interests of the ETV. Therefore the texts contained softening wording which was achieved thanks to nominalizations, using synonyms and shadowing the meanings.

Characteristic to the complaints and responses was the shadowing of the agents and actors. This may have been caused because the writer didn't know how to point the finger at or on the other hand the conscious ambition to protect one group or individual.

Considering the future it is necessary to clearly define the roll of the journalistic ethics councillor of the public broadcaster. That could be one of the course how to elaborate the Bachelor's thesis on the Masters level.

Kasutatud kirjandus

- Altheide, D. L. 1976. *Creating Reality. How TV Distors Events*. Beverly Hills, London: Sage Publications.
- [Avalik-õigusliku ringhäälingu programmi erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtted. http://www.er.ee/index.php?lang=est&linker=true&id=376](http://www.er.ee/index.php?lang=est&linker=true&id=376)
- Eesti Rahvusringhäälingu seadus. <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12894645>
- EUMAP 2005. *Television across Europe: regulation, policy and independence: monitoring reports. Summary. EU Monitoring and Advocacy Program, Network Media Program*. Budapest, New York: Open Society Institute.
- Eveland, W. P. & Shah, D., V. 2003. *The Impact of Individual and Interpersonal Factors on Perceived News Media Bias*. *Political Psychology*, Vol. 24, No. 1, 2003. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Fairclough, N. 1989. *Critical Discourse Analysis in practice: description*”, in: N. Fairclough „*Language and Power*”. Longman: London. 109-139.
- Fairclough, N. 1999. *Discourse and Social Change*. Cambridge : Polity Press ; Oxford [etc.] : Blackwell, 1999.
- Jõesaar, A. 2005. *Avalik-õigusliku ringhäälingu legitimatsioon. Eesti kogemus rahvusvahelises kontekstis*. Magistritöö.
- Komp, L. (2008). *Tasakaalustatus ja erapooletus Eesti Televisioonile esitatud kaebustes*. Seminaritöö.
- Kitty, A. 1998. *Objectivity in Journalism: Should We be Skeptical?* *Skeptic* 6(1), 54-61.
- Lichtenberg, J 1992. *In Defence of Objectivity. Mass Media and Society*. Edited by James Curran and Michael Gurewitch. London [etc.]: Arnold.
- McNair, B. 1998. *The Sociology of Journalism*. London: Arnold.
- McQuail, D. 1995. *Media performance: mass communication and the public interest*. Sage: London.
- McQuail, D. 2003. *McQuaili massikommunikatsiooni teooria*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Rosengren, K. E. 1980. *Bias in News: Methods and Concepts*. *Mass Communication Review Yearbook*, vol. 11, pp. 249-263. Wilthoit, C. G. & de Bock, H. Beverly Hills, CA: Sage.
- Schudson, M. c1978. *Discovering the news : a social history of American newspapers*. New York: HarperCollins.
- Schudson, M. 1992. *The Sociology of News Production Revisited. Mass Media and Society*. Edited by James Curran and Michael Gurewitch. London [etc.]: Arnold.

- Šein, H. 2001. Avalik-õigusliku ringhäälingu programmi erapooletuse ja tasakaalustatuse põhimõtted. <http://www.er.ee/index.php?lang=est&linker=true&id=376>
- Šein, H. 2002. Eesti telemaastik 1991-2001: uurimused. Diskussioon. Teabekogud. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Titcher, S. et al. (2000) Two approaches to critical discourse analysis. *Methods of Text and Discourse Analysis*. SAGE: London.
- Unt, A. 2001. Avalik-õigusliku ringhäälingu mõistest. Avalik-õiguslik ringhääling Eestis. Maarja Lõhmus, Epp Ehand; Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Van Dijk, T.A. (2005). *Ideoloogia. Multidistsiplinaarne käsitus*. Tartu: Tartu ülikooli kirjastus.
- Van Eemeren, F.H. et al. 1997. „Argumentation”, in: T. A. van Dijk (Ed.) „Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Vol. 1.” SAGE: London.
- Võlaõigusseadus <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12876121>
- Westerstahl, J. 1983. Objective News Reporting. General Premises. *Communication Research*, Vol. 10, No. 3, July 1983 403-424. Sage Publications

Lisad

Lisa 1. Uurimises kasutatud tekstid

1. Ester Tuiksoo kaebus

Härra Tarmu Tammerk

Eesti Rahvusringhäälingu Nõukogu

Ajakirjanduseetika nõunik

Pöördun Teie poole, kuna leian, et nii ETV 14. oktoobri k.a. saates Aeg Luubis kui ka muudes tele- ning raadiosaadetes ja ajakirjandusvaljaannetes on rikutud minu suhtes põhiseadusliku süütuse presumptsiooni põhimõtet.

Nii käsitleti eelnimetatud saates Riigikogu liikmete rahalisi toetusi oma erakondadele 2007.a. parlamendivalimiste eel jaanuari ja veebruarikuus, sealhulgas minu poolt tehtud annetusi Rahvaliidule.

Saates käsitleti rahastamise probleemi meelevaldselt ja tendentslikult, mõjutades vaatajat loomaks minu kui praegu kahtlustatava suhtes juba ette süüdlase ja kurjategija kuvand. Saates esitati meelevaldne konstruktsioon vaatajatele selliselt, nagu oleksin ma võtnud altkäemaksu ja selle arvelt toetanud erakonda. Kuid saate tegijad ei tundnud üldse huvi selle vastu, milliste sissetulekute arvelt oma seadusliku annetuse tegelikult tegin. Intervjuu käigus küsiti ainult seda, miks annetus toimus osadena, mitte ühe korraga. Selgitasin, et see toimus puhtalt tehnilistel põhjustel, pangaülekannete päevalimiidi tõttu, kuid see lõik jäeti saatest välja.

Tunnen et minu väarikust on sellise konstruktsiooniga alandatud ning tegemist on minu kui kodaniku põhiseaduslike õiguste jämeda riivega.

Vastavalt põhiseaduse §-le 22 - kedagi ei tohi käsitada kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus.

Sellise moonutatud info esitamine meedia poolt rikub minu põhiseadusega kaitstud õigusi. PS § 17 kohaselt kellegi au ega head nime ei tohi teotada. Õigusemõistmine on kohtu ainupädevuses ning ajakirjandusel ei ole ei mingit õigust kohtu rolli asuda.

Lisaks märgin, et kuna minu isiku suhtes süüdistavate hoiakute kujundamisega on kaasnenud süüdistused ja vaenuliku hoiaku kujundamine Rahvaliidu aadressil, siis tundub mulle ja ka paljudele meie erakonna liikmetele, et tegemist on ühtlasi poliitilise vihkamise õhutamise ja Rahvaliidu aadressil. PS § 12 kohaselt on poliitilise vihkamise õhutamine seadusega keelatud ja karistatav.

PS § 13 kohaselt seadus kaitseb igäuhte riigivõimu omavoli eest. Prokuratuuri poolt eeluurimise käigus esitatud kahtlustuste levitamine ja tilgutamine ajakirjandusse ja sellega avalikkuses süüdistava hoiaku kujundamine ajakirjanduse kaasabil on põhjustanud minule ja minu lähedastele, samuti paljudele Rahvaliidu liikmetele ebamõistlikke hingelisi kannatusi ja üleelamisi.

Leian, et meedia ei ole minu suhtes järginud head ajakirjandustava ja ületanud mõistlikud piirid, mille kohaselt ei tohi ajakirjandus tekitada isikutele põhjendamatu kannatusi, isegi arvestades minu kui poliitiku ja avaliku elu tegelase suhtes kehtivaid reegleid. Leian, et ajakirjandus on mind juba ette süüdlasena ja kurjategijana näidates toime pannud minu põhiseaduslike õiguste jämeda riive ja selline tegevus on vastuolus demokraatliku ühiskonna põhimõtetega.

Pöördun Teie poole palvega anda oma hinnang eelkirjeldatud saate kohta ning aidata edaspidi kaasa edaspidi heast ajakirjandustavast kinnipidamisele meediakanalite poolt. Eraldi märkin, et saade Aeg Luubis on tehtud avalik-õigusliku telekanali ETV poolt maksumaksjate arvelt ning see eeldab saates kajastatavate asjaolude ning faktide moonutamata käsitlemist.

Lugupidamisega

Ester Tuiksoo

Riigikogu liige

17. oktoobril 2007.a.

Rahvusringhäälingu ajakirjanduseetika nõuniku seisukoht Riigikogu liikme Ester Tuiksoo pöördumise suhtes

Tallinn, 24. oktoober 2007

Riigikogu liige **Ester Tuiksoo** on esitanud pöördumise Rahvusringhäälingu ajakirjanduseetika nõunikule, heites ETV 14. oktoobri saatele "Aeg luubis" ette hea ajakirjandustava ja põhiseadusliku süütuse presumptsiooni põhimõtte rikkumist.

Tuiksoo sõnul on saates käsitletud erakondade rahastamise probleemi "meelevaldselt ja tendentslikult", eesmärgiga luua vaatajale Tuiksoo kui kahtlustatava suhtes ette süüdlase kuvandit.

Tuiksoo arvates esitati saates meelevaldne konstruktsioon vaatajatele selliselt, nagu oleks ta võtnud altkäemaksu ja selle arvelt toetanud erakonda.

Tuiksoo heidab ette, et saate tegijad ei tundnud huvi selle vastu, milliste sissetulekute arvelt ta oma seadusliku annetuse tegi. Samuti olevat saatest välja jäetud tema selgitus, et annetus toimus mitmes osas tehnilistel põhjustel, internetipanga ülekannete päevalimiidi tõttu.

Tegelikult esitas 14. oktoobri saade “Aeg luubis” Tuiksoo ütluse, et ta maksis erakonna arvele mitmes osas tehnilistel põhjustel. Seega on selles küsimuses tegemist poliitika eksitava etteheitega. Vastupidiselt Tuiksoo avalduses väidetule edastati televaatajatele ka tema seisukoht erakonnale annetatud raha päritolu kohta. Nimelt ütleb loo autor saates, et “Tuiksoo sõnul pärineb annetatud raha tema sissetulekust ehk palgast”.

Küll aga oli ajakirjanduseetika seisukohalt problemaatiline, et Tuiksoo sai saates sõna ebaproportsionaalselt vähe. Teemakäsitlus koosnes mitmest osast: saatejuhi teemaraamistus, lugu maadevahetuse korrupsioonikahtlustuste mõjust Rahvaliidu rahastamisele, ning intervjuu eetikakeskuse juhiga nende kahtlustuste mõjust Eesti poliitika usaldusväärsele. Tervet käsitlust läbis Ester Tuiksoo kui poliitik, kes sai tol nädalal ametliku korrupsioonikahtluse ning kes on sel aastal teinud suurima annetuse erakonna kassasse. Ent 14,5 minutit kestnud teemakäsitluses esitas Tuiksoo ise vaid ühe lause. Selles lauses selgitas ta, miks maksis parteikassasse mitmes osas. Lisaks edastati kaadritagusest Tuiksoo seisukoht raha seadusliku päritolu kohta.

Arvestades Tuiksoo keskset figureerimist saates, oleks hea ajakirjandustava kohaselt pidanud võimaldama tal sellise mahuga teemakäsitluses esineda rohkem kui ühe lausega.

Formaalselt võttes andis saade edasi mitmed Tuiksoo olulised seisukohad (erakonnale antud raha pärines palgast; ühe kuu jooksul tehti seitse ülekannet pangalimiidi tõttu). Ent saate ülesehitusest kerkisid üles mitmed küsimused, millele Tuiksoo saates vastata ei saanud. Näiteks: Kas on olemas seos Tuiksoole esitatud altkäemaksukahtlustuse ja erakonna rahalise toetamise vahel? Millised on tema korteriüürimise ja autokasutamise seosed altkäemaksu ja korrupsioonikahtlustega?

Saate “Aeg luubis” tegijad kinnitavad ajakirjanduseetika nõunikule, et saade “ei süüdistata Tuiksood milleski, vaid käsitleb seda, mis nädala jooksul toimus. Sel nädalal esitasid õiguskaitseorganid, mitte saade, Tuiksoole kahtlustuse altkäemaksu võtmises.”

Kuna otseselt formuleeritud süüdistusi Tuiksoole saates ei esitatud, pole vajadust eraldada talle saates “Aeg luubis” sõna vastulauseks. Saate tegijad peaksid edaspidi kriitiliste lugude puhul hoolikamalt järgima hea ajakirjandustava reeglit, et kritiseeritav isik saaks piisavalt sõna oma seisukohtade väljendamiseks.

Ester Tuiksoo pöördumine sisaldas ka üldiseid etteheiteid meediale seoses sellega, et teda kujutakse süüdi olevana enne vastavat kohtuotsust. Samuti seoses sellega, et meedia on

esitanud moonutatud infot nii tema kui Rahvaliidu kohta, õhutades poliitilist vihkamist.

Rahvusringhäälingu ajakirjanduseetika nõunikul ei ole võimalik teha otsust kogu meedia kohta. Pöördumises polnud ka viiteid konkreetsetele materjalidele. Ent maadevahetuse kahtlustuste kajastamisel on meedias esinenud liigset innukust süüdi olevate hinnangute andmisel. Liigse tormakusega võivad ajakirjanikud tekitada inimestele põhjendamatuid kannatusi. Sellisest teguviisist tuleb hoiduda.

Tarmu Tammerk,

Rahvusringhäälingu ajakirjanduseetika nõunik

2. Aivar Mäesoo esindajalt vandeadvokaat Indrek Tederilt

Kaebus Aivar Mäesoo esindajalt vandeadvokaat Indrek Tederilt, 22.08.2006

Eesti Televisioon avaldas 04.08.2006.a. kell 21.00 kavas olnud Aktuaalses kaameras uudislõigu selle kohta, et väidetavalt olid meie kliendiga seotud äriühingud lubanud maksta alaealistele töötajatele palka ning jätnud selle kohustuse täitmata. Lisaks sellele avaldati Aktuaalses kaameras ebaõigeid väiteid selle kohta, et meie kliendi ning temaga seotud äriühingute tegevuses võib esineda muid (töö)õiguslikke rikkumisi ning hr Mäesoo võib olla asunud ennast kohustuste täitmist nõudvate töötajate eest varjama.

Eelnevalt loetletud faktiväited ei vasta tegelikkusele. Hr Mäesoo on täitnud kõiki kohustusi Aktuaalses kaameras märgitud isikute suhtes korrektselt, s.h. poolte vahel sõlmitud lepingutes kokkulepitud tähtajaks. 04.08.2006.a. uudislõiguga seotud isikutega sõlmitud töövõtulepingute kohaselt toimub lepingutasu maksmine iga kuu 15. kuupäeval. Hr Mäesoo ja temaga seotud äriühingud on seda lepingulist kokkulepet korrektselt täitnud. Seega olid 04.08.2006.a. esitatud tasu nõudmised ilma õigusliku aluseta. Käesolevaks hetkeks on hr Mäesoo juures tõtavad isikud oma eksimusest aru saanud ning pooltel puuduvad vastastikused pretensioonid. Olukorda on kontrollimas käinud ka Pärnumaa Tööinspeksioon, mis ei leidnud 04.08.2006.a. uudiste lõigus kajastatud äriühingute tegevuses õigusrikkumisi.

Seega on Eesti Televisioon avaldanud hr A. Mäesoo ja temaga seotud äriühingute kohta tegelikkusele mittevastavat informatsiooni. Tegelikkusele mittevastava informatsiooni avaldamisega on Eesti Televisioon kahjustanud hr A. Mäesoo mainet ja häirinud temaga seotud äriühingute majandustegevust. Tegelikkusele mittevastava informatsiooni avaldamise põhjuseks on Eesti Televisiooni poolt avaldatud informatsiooni õigsuse puudulik kontroll (võlaõigusseaduse § 1047 lg 3 rikkumine). Lisaks võlaõigusseadusele on Eesti Televisioon rikkunud ka Eesti ajakirjanduseetika kodeksist tulenevat kriitilise materjali tõesuse ja allikate usaldusväärsuse kontrollimise (p 3.5) ning kõigi osapoolte ärakuulamise (p 4.2) kohustust. Hr A. Mäesoo ärakuulamata jätmist ei õigusta ka meie kliendi lühiajalisel puhkusel viibimine, kuna puudus loo kohest ja tasakaalustamata avaldamist nõudev avalik huvi.

Eesti Televisioon on paranduse avaldamiseks kohustatud nii seaduse kui ka ajakirjanduse

valdkonnas üldaktsepteeritavate kutse-eeetikanormide kohaselt. Võlaõigusseaduse § 1047 lg 4 kohaselt on tegelikkusele mittevastavate andmete avaldaja kohustatud andmed ümber lükkama või avaldama paranduse sõltumata sellest, kas andmete avaldamine oli õigusvastane. Sealjuures ei ole olulised tegelikkusele mittevastava informatsiooni avaldamise põhjused. Informatsiooni ümberlükkamise kohustus on ka isikul, kes on avaldanud teiselt isikult saadud või juba varem meedias kajastatud tegelikkusele mittevastavat informatsiooni. Lisaks seadusele on käesoleval juhul paranduse avaldamine kohustuslik ka ajakirjandusvaldkonna tavade ja praktika kohaselt (Eesti ajakirjanduseetika koodeksi p 5.2 ja p 5.3).

Eelnevatel alustel teen Eesti Televisioonile ettepaneku kohtuda paranduse avaldamise ja selle tingimuste, s.h. aja ja sisu kokkuleppimiseks. Selgitan, et pöördun samasisulise ettepanekuga kõigi 04.08.2006.a. uudisloos kajastatud sündmustega seoses meie klientide kohta tegelikkusele mittevastavaid andmeid avaldanud meediaväljaannete poole.

Vastus

24. augustil 2006 jõudis minuni Teie kiri (saadetud 22. augustil 2006). Kirjas osutate puudustele 4. augusti Aktuaalse kaamera uudisloos, mis kajastas 14-15-aastaste laste palgapiketti Pärnus.

Oma kirjas toote esile kolm faktiväidet, mis Teie sõnul ei vasta tegelikkusele:

- a) AKs oli uudislõik selle kohta, et väidetavalt olid Aivar Mäesooga seotud äriühingud lubanud maksta alaealistele töötajatele palka ning jätnud selle kohustuse täitmata;
- b) AKs avaldati ebaõigeid väiteid selle kohta, et Aivar Mäesooga seotud äriühingute tegevuses võib esineda muid (töö)õiguslikke rikkumisi;
- c) AKs avaldati ebaõigeid väiteid selle kohta, et Aivar Mäesoo võib olla asunud ennast kohustuste täitmist nõudvate töötajate eest varjama.

Eelpool tulenevast leiate, et Eesti Televisioon on rikkunud võlaõigusseadust (avaldatud informatsiooni õigsuse puudulik kontroll) ja Eesti ajakirjanduseetika koodeksi punkte: 3.5 ja 4.2.

Tutvunud laste piketti kajastanud uudislooga nõustun, et tegemist on kriitilise materjaliga, mis nõuab ajakirjanikult kõrgendatud tähelepanu. Samas ei saa ma nõustuda mitmete Teie osutustega ETV eksimustele.

- a) Lugu rajaneb asjaolul, et tööandja oli lubanud lastele maksta palka reedel, 4. augustil kell 10 hommikul. Nagu selgub uudisloost, sel päeval ja kellaajal lapsed oma palka kätte ei saanud.
- b) AK loos ei ole kordagi väidetud, et Aivar Mäesooga seotud äriühingute tegevuses võib esineda muid (töö)õiguslikke rikkumisi;
- c) AK loos ei ole kordagi väidetud, et Aivar Mäesoo võib olla asunud ennast kohustuste täitmist nõudvate töötajate eest varjama.

ETVI ei ole põhjust kahelda esmaste allikate (palka nõudvate laste) poolt pakutava informatsiooni tõesuses ja usaldusväärsuses. Küll aga mööname, et Eesti Televisioon on teemat kajastades eksinud ajakirjanduseetika koodeksi punkti 4.2 vastu ja ei ole ära kuulunud ega sõna andnud Aivar Mäesoole kui ühele looga seotud osapoolle. Samas - uudisloo reporter üritas Aivar Mäesood telefonitsi kätte saada. Sellele on osutus ka lugu sissejuhatavas lõigus.

Kokkuvõtteks. Eesti Televisioon ei pea otstarbekaks avaldada Teie parandusi ja täiendusi kuu aega pärast kõnealuse loo ilmumist.

3. Kaebus kodanik Ain Hinsbergilt

Kaebus kodanik Ain Hinsbergilt, 1.03.2005

Nõutuks võttis täna hommikuse hommikutelevisiooni programmis esitatud talk show "Mark Soosaar räägib ära, kuidas asjad tegelikult on", kus Kihnu vallavalitsusse ja vallavolikokku mittekuuluv härra Soosaar kommenteeris vastavate asutuste ja instantside tööd mitte enam sisuliselt, vaid pidas vajalikuks lausa personaalselt võtta ette volikogu liige, kes julges oponeerida Soosaare ideele.

Mõned kommentaarid:

1. Kas ETV on saanud uue funktsiooni – sekkuda kohalike omavalitsuste ellu nõ. Titanomahhia põhimõttel – Mark on meie majasõber ja ladna jutuga huvitav persoon ka, las aga räägib, kuidas Kihnu elu tegelikult on? Kahjuks on asi nii, et riigiteleviioonis peaksid omavalitsuste asju lahti rääkima vallavalitsuste ja vallavolikogude esindajad ning siis ehk ka kommenteerima "mark soosaared".
2. Sekkumine on eriti räige seetõttu, et antud küsimuses on volikogul täna uus hääletus plaanis, mistõttu ETV ei teinud ju midagi muud, kui andis üleriikliku lobbykanali ühele huvigrupile.
3. Miks ei peetud vajalikuks võtta kommentaare nendelt, keda Soosaar nii ladusalt paika pani? Või ongi ETV-s põhimõte, et demos olemegi meie, ehk need, keda me stuudiosse kutsume?
4. Kihnu PR Soosaar & co poolt on üks väga haige nähtus – sisuliselt on Kihnu kui ühiskond Soosaare pantvang, sest too laseb aga mööda meediaid ja riigiasutusi ning muid kõrgemaid instantsi ringi ning kohapeal kiidab talle pimesi takka vallavanem Laes. Aga saare elanike käest ei küsi keegi midagi, ikka Soosaar ja Laes, Laes ja Soosaar...

Vastus

Vaadanud läbi Teie kaebuse ETV juhatuse esimehele (saabunud 1. märtsil 2005 kell 9.51) ning analüüsinud 1. märtsi Terevisioonis eetris olnud intervjuud Riigikogu kultuurikomisjoni liikme ja Sihttasutuse Kihnu Kultuuriruum nõukogu esimehe Mark Soosarega on meie seisukoht järgmine:

1. Mark Soosaar oli kutsutud saatesse põhjusel, et tegemist on inimesega, kes on aktiivselt toetanud Kihnu Gümnaasiumi rajamist. Seega on tal otsene kokkupuude teemaga ja teda võib kohelda esmase allikana.
2. Ükski seadus ei keela tõstatada ja käsitleda televisioonis teemasid, mida arutatakse

samal päeval mõnes kohalikus omavalitsuses.

3. Kuna Kihnu Gümnaasiumit puudunud hääletusest said osa võtta vaid volikogu liikmed, kes on teemaga tegelenud pikemat aega ja on teadlikud kõigist gümnaasiumi rajamisega seotud üksikasjadest, oleme veendunud et televisioonis käsitletud intervjuu ei mõjutanud hääletamistulemust. Seega ei saa konkreetselt hääletust silmas pidades käsitleda intervjuud ühe huvigrupi lobina.

4. Terevisiooni intervjuu kui žanr ei nõua kohest vastust või kommentaari kolmandatelt isikutelt. Küll aga tulnuks kommentaar ja teise poole seisukohad ära kuulata siis, kui tegemist oleks olnud uudisžanriga. Intervjuus tasakaalustas teemakäsitlust ajakirjanik Anu Välba, kelle intervjuu oli üles ehitatud vastaspoole seisukohtadele.

5. Kui Kihnu volikogu liige Annely Akkermann leiab, et Mark Soosaare seisukohad on teda riivanud ja nõuavad ümberlukkamist, on tal õigus pöörduda kaebusega Eesti Televisiooni poole.

6. Eesti Televisioon kavatses käsitleda Kihnu gümnaasiumi temaatikat tulevikus ka oma teistes saadetes, kus saavad sõna ka teised asjaosalised.

Kõike eelnevat kokku võttes oleme veendunud, et Eesti Televisioon ei rikkunud 1. märtsi Terevisioonis head ajakirjandustava.

4. Kaebus AS Cleanaway tegevdirektor Argo Luudelt

Kaebus AS Cleanaway tegevdirektor Argo Luudelt, 2.09.2005

Käesolevaga pöördun teie poole sooviga juhtida teie tähelepanu ETV saadete kallutatusele.

Antud juhul on teemaks jäätmekäitluse kajastamine ETVs. Olen tähelepannud, et ETV kaasab jäätmealaste saadete koostamisse peaaegu eranditult jäätmekäitlusega tegelevatest ettevõtetest ainult AS-i Ragn-Sells. Seda nii uudiste- kui ka teemaatikasaadetes. Eriti hästi sobib näiteks eile 18.15 eetris olnud saade "Dilemma", mida oleks võinud pidada ka täiesti AS Ragn-Selli temaatiliseks ülevaatefilmiks. Arvan, et riigitelevisiooni ülesanne oleks kajastada riigis toimuvat tasakaalustatult, andes võimaluse ka teistele ettevõtetele tutvustada oma seisukohti, tooteid, ettevõtet, töötajaid, jne. Kuna jäätmekäitluses on toimumas suured muutused ja jäätmeturg jagatakse ümber vastavalt kohalike omavalitsuste poolt korraldatavatele konkurssidele, siis sellised nõ reklaamsaadete konkursside toimumise ajal seavad ühe ettevõtte kindlasti paremasse positsiooni võrreldes teistega.

Paluksin teil nimetatud probleemiga tegeleda ja kontrollida, et oleks tagatud tasakaalustatuse printsiip.

Vastus

Tutvunud Teie pöördumisega (saadetud 2. septembril 2005 Ringhäälingunõukogu esimehele, Ringhäälingunõukogu liikmetele ja Eesti Televisiooni juhatuse esimehele) ja analüüsinud jäätmekäitlusega seotud teemaarendust saates "Dilemma" (mis oli eetris 1.

septembril), on meie seisukoht järgmine:

1. 1. septembril kordas ETV saadet Dilemma, mis oli esimest korda eetris 3. märtsil 2005. Saate eesmärgiks oli elanikkonna keskkonnateadlikkuse suurendamine. Muuhulgas kasutati loo juures illustratiivset pildimaterjali AS Ragn Sells jäätmekäitluskeskusest.
2. Ajakirjanduslikus mõttes ei olnud tegemist kallutatud ja erapooliku teemakäsitlusega, sest lugu ei sisaldanud hinnanguid ega kommentaare ühegi jäätmekäitlusettevõtte poolt ega vastu. Ka ei mainitud loos kordagi ühegi jäätmekäitlusfirma nime. Saate toimetajate sõnul valiti AS Ragn Sells illustreerima lugu juhuslikult.
3. Loos, kus põhitähelepanu on pööratud inimeste tarbimiskäitumisele, ei ole põhjendatud kõigi prügivedajate ja nende toodete tutvustamine. Loo pildilise mitmekesisuse huvides võinuks ajakirjanikud muidugi näidata erinevaid prügi ettevõtteid, kuid see ei olnud antud juhul oluline.
4. Me ei saa nõustuda Teie väitega, justkui Eesti Televisioon oleks käsitlenud Eesti jäätmekäitlusturgu liialt ühe ettevõtte keskselt. Näiteks ajavahemikul detsember 2002 - september 2005 on AK uudistes leidnud AS Ragn Sells ära märkimist 9 saates ja Cleanaway 7 saates.
5. Samas mõõname, et lugude illustreerimine kätkeb endas mõningaid ohte. Kui teatud elualade ja probleemide illustreerimiseks kasutatakse ainult ühe ettevõtte teenuseid ja/või tooteid, võib see moonutada avalikkuse silmis kuvandit nende teenuste ja toodete turust. Teavitame sellest ohust ETV ajakirjanikke intraneti kaudu.